

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

**ФАКУЛЬТЕТ СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА ПСИХОЛОГІЇ
КАФЕДРА ПЕДАГОГІКИ ТА ПСИХОЛОГІЇ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

Кваліфікаційна робота

магістра

на тему **Формування комунікативної компетентності майбутнього
вихователя закладу дошкільної освіти**

Виконала: студентка 2 курсу, групи 8.0110-з
спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки
освітньої програми Педагогіка вищої школи
Н. О. Крюкова

Керівник доцент кафедри педагогіки та
психології освітньої діяльності,
к.психол.н., доцент Овсяннікова В. В.

Рецензент професор кафедри педагогіки та
психології освітньої діяльності,
д.пед.н., професор Локарева Г.В.

Запоріжжя

2021

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет соціальної педагогіки та психології

Кафедра педагогіки та психології освітньої діяльності

Рівень вищої освіти магістр

Спеціальність 011 Освітні, педагогічні науки

Освітня програма Педагогіка вищої школи

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри _____

д.пед.н., проф. О.І. Іваницький

« ____ » _____ 2021 р.

З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТЦІ

Крюковій Наталії Олександрівні

1. Тема роботи Формування комунікативної компетентності майбутнього вихователя закладу дошкільної освіти

керівник роботи Овсяннікова Вікторія Віталіївна, к.психол.н.

затверджені наказом ЗНУ від «30» липня 2021 року № 1137-с

2. Строк подання студентом роботи _____

3. Вихідні дані до роботи аналіз психолого-педагогічної літератури

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити) проаналізувати напрямки підготовки майбутніх фахівців дошкільного виховання; розглянути функції, компоненти педагогічної майстерності, розкрити зміст умінь професійно-педагогічної взаємодії вихователя закладу дошкільної освіти; визначити психолого-педагогічні вимоги до професійної компетентності вихователя закладу дошкільної освіти; теоретично обґрунтувати методи формування комунікативної компетентності та експериментально дослідити процес формування комунікативної компетентності у студентів коледжу; розробити методичні рекомендації щодо формування вмінь та навичок стосовно реалізації комунікативних здібностей у професійно-педагогічній діяльності вихователя закладу дошкільної освіти.

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень)
2 рисунка, 2 таблиці

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		Завдання видав	Завдання прийняв
Вступ	Овсяннікова В.В., доцент		
Розділ 1	Овсяннікова В.В., доцент		
Розділ 2	Овсяннікова В.В., доцент		
Розділ 3	Овсяннікова В.В., доцент		
Висновки	Овсяннікова В.В., доцент		

7. Дата видачі завдання _____

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Збір та систематизація матеріалу	лютий-квітень 2021 р.	Виконано
2	Написання вступу	травень 2021 р.	Виконано
3	Написання першого розділу	серпень 2021 р.	Виконано
4	Написання другого розділу	вересень 2021 р.	Виконано
5	Написання третього розділу	жовтень 2021 р.	Виконано
6	Написання висновків	жовтень 2021 р.	Виконано
7	Оформлення списку джерел	листопад 2021 р.	Виконано
8	Передзахист	листопад 2021 р.	Виконано
9	Проходження нормоконтролю	листопад 2021 р.	Виконано
10	Захист	грудень 2021 р.	

Студент _____ Н. О. Крюкова

Керівник роботи _____ В. В. Овсяннікова

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер _____ І. В. Козич

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота: 107 сторінок, 2 рисунка, 2 таблиці, 87 джерел, 1 додаток.

Мета дослідження: визначити, теоретично обґрунтувати й експериментально перевірити ефективність розроблених занять з формування комунікативної компетентності майбутнього вихователя закладу дошкільної освіти.

Об'єкт дослідження: професійна підготовка майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти.

Предмет дослідження: процес формування комунікативної компетентності в процесі фахової підготовки майбутнього вихователя закладу дошкільної освіти.

Методи дослідження: теоретичний аналіз психолого-педагогічної літератури, порівняння та узагальнення; емпіричні методи: анкетування, спостереження, діагностування, бесіди зі студентами та педагогами, методи кількісної та якісної обробки експериментальних даних.

Наукова новизна: уточнено зміст основних професійних характеристик вихователя ЗДО; визначено важливості формування комунікативної компетентності у студентів для подальшої педагогічної діяльності; розроблено заняття направлені на формування комунікативних вмінь у студентів.

Практичне значення: розроблено методичні рекомендації щодо вдосконалення комунікативних навичок вихователів ЗДО, запропоновані матеріали можуть бути використані викладачами, студентами педагогічних ЗВО, методистами та вихователями ЗДО.

Ключові слова: ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ, ВИХОВАТЕЛЬ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ, КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ, КОМУНІКАТИВНІ ЗДІБНОСТІ, ПЕДАГОГІЧНА МАЙСТЕРНІСТЬ, ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ, ПЕДАГОГІЧНА ТЕХНІКА.

SUMMARY

Kriukova N. O. Formation of Communicative Competence of the Potential Preschool Teachers.

The work is presented on 107 pages of printed text, contains 2 tables, 2 figures. The list of references includes 87 sources.

The object of the study: professional training of future educators of preschool education institutions.

Subject of research: the process of formation of communicative competence in the process of professional training of the future educator of the preschool institution.

The purpose of the study: to determine, theoretically substantiate and experimentally test the effectiveness of the developed classes on the formation of communicative competence of the future educator of preschool education.

The directions of preparation of future specialists of preschool education are analyzed in the work; the functions, components of pedagogical skill are considered, the maintenance of skills of professional and pedagogical interaction of the educator of preschool institution is opened; psychological and pedagogical requirements to the professional competence of the educator of the preschool institution are determined; the methods of formation of communicative competence are theoretically substantiated and the process of formation of communicative competence in college students is experimentally investigated; methodical recommendations on formation of abilities and skills concerning realization of communicative abilities in professional and pedagogical activity of the educator of preschool institution are developed.

The scientific novelty of the study is to clarify the content of the main professional characteristics of the educator of preschool education; determining the importance of the formation of communicative competence in students for further pedagogical activities; development of classes aimed at the formation of communication skills in students.

Key words: pedagogical activity, educator of preschool education, communicative competence, communication skills, pedagogical skills, professional competence, pedagogical technique.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	7
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ ВИХОВАТЕЛЯ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ.....	11
1.1. Пріоритетні напрямки підготовки педагогів дошкільного профілю в сучасних умовах реформування освіти.....	11
1.2. Професійно-педагогічні функції вихователя закладу дошкільної освіти.....	23
1.3. Основи педагогічної майстерності майбутнього вихователя закладу дошкільної освіти.....	30
РОЗДІЛ 2. КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ВИХОВАТЕЛЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ.....	50
2.1. Психолого-педагогічні вимоги до професійної компетентності вихователя закладу дошкільної освіти.....	50
2.2. Методи формування комунікативної компетентності майбутнього вихователя закладу дошкільної освіти в процесі навчання.....	58
РОЗДІЛ 3. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВИХОВАТЕЛЯ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ	75
3.1. Методика проведення експериментального дослідження.....	75
3.2. Аналіз результатів дослідження формування комунікативної компетентності майбутнього вихователя закладу дошкільної освіти.....	83
3.3. Рекомендації щодо формування вмінь та навичок стосовно реалізації комунікативних здібностей у професійно-педагогічній діяльності вихователя закладу дошкільної освіти.....	89
ВИСНОВКИ.....	94
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	96
ДОДАТОК.....	104

ВСТУП

Масштабні за соціальними наслідками зміни, що нині відбуваються у світі та в Україні, значною мірою пов'язані з розвитком духовності людини. Тому вони не можуть не позначатися на всіх ланках освіти як важливому чиннику формування підростаючого покоління. Відповідно до українського законодавства дошкільна освіта у цьому зв'язку є первинною складовою системи безперервної освіти. Україна – одна із небагатьох країн світу, в якій на державному рівні визнано обов'язковість дошкільної освіти та її пріоритетну роль у формуванні особистості. Це свідчення того, що українське суспільство об'єктивно готове до сприйняття принципово нового розуміння статусу і ролі дошкільної освіти.

Сучасні діти дошкільного віку живуть у динамічному середовищі, яке постійно розвивається. Їхніми характерними рисами стають – висока емоційна чутливість, розумова активність і обізнаність у більшості доступних сфер оточуючої дійсності; неврівноваженість нервової системи; незадовільний стан здоров'я, відмінності у ціннісних орієнтаціях.

У цих умовах вихователі дітей дошкільного віку здебільшого не готові до врахування у навчально-виховному процесі зазначених рис. Така ситуація зумовлює конкретні вимоги до комунікативної компетентності вихователя – особи, від якої значною мірою залежить успішність розвитку дитини в дошкільні роки. Тож питання комунікативної компетентності фахівців сучасної системи дошкільної освіти виходить на перший план як надзвичайно значуще для прогресивного розвитку суспільства.

Компетентність як наукова категорія стосовно до професійної освіти в Україні стає предметом спеціального всебічного дослідження лише в кінці ХХ ст. При цьому під професійною компетентністю дослідники розглядають інтегративну властивість особистості фахівця, тобто сукупність знань, умінь і навичок, що визначають результативність праці, досвіду виконання завдання,

комплекс професійно важливих якостей особистості фахівця, єдність теоретичної і практичної готовності до трудової діяльності.

Комунікативна компетентність – здатність встановлювати і підтримувати необхідні контакти з іншими людьми. Для ефективної комунікації характерно: досягнення взаєморозуміння партнерів, краще розуміння ситуації й предмета спілкування (досягнення більшої визначеності в розумінні ситуації сприяє вирішенню проблем, забезпечує досягнення цілей з оптимальною витратою ресурсів).

Професійні уміння і якості майбутніх працівників закладів дошкільної освіти системно та цілеспрямовано формуються у закладі вищої освіти. Ряд українських учених здійснили різнобічний аналіз стану підготовки педагогічних кадрів за рубежом і порівняли його зі станом освіти в Україні. Результати цих зусиль відображено у роботах А. Алексюка (порівняльно-технологічний аналіз), В. Бондаря (управлінсько-дидактичний підхід), В. Андрущенко, В. Лутая, В. Кременя, (філософські аспекти сучасної освіти), В. Паламарчук (проблемно-пошуковий аспект) та інших. Продуктивний підхід до аналізу питань підготовки спеціалістів для дошкільних установ та осмислення процесів, специфічних для України, вбачаємо в працях Л. Артемової, А. Богуш, Н. Калініченко, Е. Карпової, К. Крутій, В. Майбороди, Т. Поніманської, О. Проскури, О. Сухомлинської, М. Собчинської, Т. Танько. Водночас питання підготовки фахівців у галузі дошкільної освіти за освітньо-кваліфікаційними рівнями відображені у працях розробників Галузевих стандартів вищої освіти в Україні (Л. Артемової, В. Бондаря, Г. Беленької, О. Богініч, Г. Сухорукової та інших), не були узагальнені в змістово-технологічну програму реалізації визначених концептуальних підходів.

Поняття комунікативної компетентності як узагальненої комунікативної властивості особистості, що включає розвинені комунікативні здібності та сформовані уміння і навички міжособистісного спілкування, знання про основні його закономірності й правила прямо чи в зв'язку з дослідженням інших проблем розглядаються в роботах О. Бодальова, Ю. Ємельянова, В. Кан-

Калика, О. Киричука, Я. Коломинського, О. Крилова, Н. Кузьміної, І. Ладанова, А. Панфілової, Л. Петровської, В. Сластьоніна, В. Семіченко, Н. Тарасевич, Т. Яценко та ін. Більшість вчених вважають комунікативну компетентність вагомою складовою професійної компетентності, яка має в кожному виді діяльності свою специфіку.

За ступеневою системою підготовки фахівці дошкільного профілю готуються до виконання різних посадових обов'язків: помічник вихователя, вихователь, вихователь – вчитель початкових класів, організатор дошкільного виховання, викладач дошкільної педагогіки. Для кожного освітньо-кваліфікаційного рівня передбачено вимоги щодо комунікативної компетентності відповідного фахівця. Зокрема, на державному рівні затверджено Галузевий стандарт підготовки бакалавра. Проте етапи та особливості формування комунікативної компетентності вихователів не визначено.

Отже, актуальність проблеми, її практичне значення, зумовили вибір теми наукового дослідження «Формування комунікативної компетентності майбутнього вихователя закладу дошкільної освіти».

Мета дослідження: полягає у визначенні, теоретичному обґрунтуванні й експериментальній перевірці ефективності розроблених занять з формування комунікативної компетентності майбутнього вихователя закладу дошкільної освіти.

Об'єкт дослідження: професійна підготовка майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти.

Предмет дослідження: процес формування комунікативної компетентності в процесі фахової підготовки майбутнього вихователя закладу дошкільної освіти.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати напрямки підготовки майбутніх фахівців дошкільного виховання.
2. Розглянути функції, компоненти педагогічної майстерності, розкрити

зміст умінь професійно-педагогічної взаємодії вихователя закладу дошкільної освіти.

3. Визначити психолого-педагогічні вимоги до професійної компетентності вихователя закладу дошкільної освіти.

4. Теоретично обґрунтувати методи формування комунікативної компетентності та експериментально дослідити процес формування комунікативної компетентності у студентів коледжу.

5. Розробити методичні рекомендації щодо формування вмінь та навичок стосовно реалізації комунікативних здібностей у професійно-педагогічній діяльності вихователя закладу дошкільної освіти.

Для розв'язання поставлених завдань використовувалися такі **методи дослідження:**

– теоретичний аналіз психолого-педагогічної літератури з проблеми дослідження, порівняння та узагальнення;

– емпіричні методи: анкетування, спостереження, діагностування, бесіди зі студентами та педагогами, методи кількісної та якісної обробки експериментальних даних.

Наукова новизна дослідження полягає в уточненні змісту основних професійних характеристик вихователя закладу дошкільної освіти; визначенні важливості формування комунікативної компетентності у студентів для подальшої педагогічної діяльності; розробці занять направлених на формування комунікативних вмінь у студентів.

Практичне значення: розроблено методичні рекомендації щодо вдосконалення комунікативних навичок вихователів закладів дошкільної освіти, запропоновані матеріали можуть бути використані викладачами, студентами педагогічних закладів вищої освіти, методистами та вихователями закладів дошкільної освіти.

Кваліфікаційна робота пройшла апробацію на науково-методичному семінарі кафедри педагогіки та психології освітньої діяльності (протокол № 4 засідання кафедри ППОД від 24.11.2021 р.).

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ ВИХОВАТЕЛЯ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

1.1. Пріоритетні напрямки підготовки педагогів дошкільного профілю в сучасних умовах реформування освіти

Витоками сучасних поступальних послідовних змін у реформуванні освіти майбутніх фахівців дошкільного профілю є положення, сформульовані в Державній національній програмі Освіта України XXI століття розділ «Дошкільне виховання», а саме: «... забезпечення розвитку освіти на основі нових прогресивних концепцій, запровадження в навчально-виховний процес сучасних педагогічних технологій та науково-методичних досягнень; ... відхід від засад авторитарної педагогіки, що утвердилися в тоталітарній державі і спричинили нівелювання природних задатків і можливостей, інтересів усіх учасників освітнього процесу; ...підготовка нової генерації педагогічних кадрів, підвищення їх професіонального та загальнокультурного рівня» [14].

Зокрема, особистісно орієнтований підхід до дитини заявлений в «Концепції розвитку дошкільної освіти на 2010-2016 роки» як вихідні засади концепції розвитку і виховання дитини, передбачає: «... гуманізацію й демократизацію педагогічного процесу як найважливішу умову вільного самопочуття дитини в дошкільному закладі, її прагнення вдосконалюватися, активно та ініціативно діяти, виявляти своє ставлення до людей і середовища; ...соціально-педагогічну самостійність вихователів, забезпечення реальних можливостей для організації їхньої діяльності на основі власної творчості та ініціативи відповідно до місцевих історико-етнографічних особливостей країни» [29].

Цей підхід реалізується в таких документах, як Закон України «Про дошкільну освіту», «Базовий компонент дошкільної освіти». Матеріали їх

обговорення, а також досвід роботи за провідними положеннями послужили першим науковим і практичним пошукам та реальним крокам до демократизації взаємин вихователя з дітьми, орієнтації на їхні потреби й інтереси, співпрацю з ними в педагогічному процесі.

Дошкільна освіта – найперша невід’ємна складова системи освіти. Її основа – культуро-творчий, розвивальний принцип виховання надійної і відповідальної особистості, яка в майбутньому прагнутиме покращити своє життя і життя своєї країни [82].

Згідно із Законом України «Про дошкільну освіту» систему дошкільної освіти становлять заклади дошкільної освіти незалежно від підпорядкування, типів і форми власності; наукові і методичні установи; органи управління освітою; освіта та виховання в сім’ї [64].

Заклад дошкільної освіти – заклад освіти (ясла) для дітей віком від одного до трьох років, де забезпечуються догляд за ними, а також їх розвиток і виховання відповідно до вимог Базового компонента дошкільної освіти.

Термін «дошкільний заклад» діяв ще за радянських часів: дошкільні заклади, керуючись у своїй діяльності законодавчими актами у сфері освіти, науковими методиками, були покликані забезпечити дитині захист її прав на охорону здоров’я, освіту, без чого неможливе щасливе дитинство. Критеріями ефективності діяльності дошкільних закладів були: виконання народногосподарського плану по контингентах вихованців дітей дошкільних закладів; виконання планів будівництва приміщень дошкільних дитячих закладів за рахунок державних капіталовкладень, коштів колгоспів та інших джерел фінансування; підготовка дошкільних закладів до зими (проведення до 1 вересня якісного ремонту приміщень, забезпечення паливом, овочами); забезпечення дошкільних закладів необхідними меблями, м’якими та іншим інвентарем, навчальним приладдям, іграшками, методичною і дитячою художньою літературою, технічними засобами виховання; створення і озеленення ділянок для проведення занять з фізкультури та ігор дітей на повітрі; оздоровлення всіх дітей протягом трьох літніх місяців; забезпечення

якісної і всебічної підготовки дітей до навчання у перших класах [40].

Завдання закладу дошкільної освіти передбачає реалізацію права дитини на здобуття дошкільної освіти, її фізичний, розумовий і духовний розвиток, соціальну адаптацію, готовність продовжувати освіту.

На заклад дошкільної освіти покладено виконання таких завдань:

- забезпечення відповідності рівня дошкільної освіти вимогам Базового компонента дошкільної освіти;
- створення сприятливих умов розвитку, виховання та навчання дітей (режим роботи, умови фізичного розвитку і зміцнення здоров'я повинні відповідати санітарно-гігієнічним вимогам);
- формування у дітей гігієнічних навичок та основ здорового способу життя, привчання їх до безпечної поведінки;
- сприяння збереженню і зміцненню здоров'я, розумового, психологічного і фізичного розвитку дітей;
- здійснення соціально-педагогічного патронату, взаємодії із сім'єю, поширення психолого-педагогічних знань [40].

Ключовою фігурою навчально-виховного процесу закладу дошкільної освіти, безперечно, є вихователь, особисті якості, педагогічна майстерність та соціальна позиція якого формуються в процесі фахової підготовки у закладі вищої освіти.

Сучасний вихователь дітей дошкільного віку – це професіонал, який орієнтується в наукових досягненнях, інноваціях, володіє різними технологіями розвитку, навчання та виховання дітей, здатних до саморозвитку, самовдосконалення, самоделювання та самопроекування в різних сферах життєдіяльності, у тому числі і професійній [80, 90].

Підкресливши значущість професії вихователя, В. Кузь наголошував, що «кожен вихователь має бути педагогом-дослідником, оратором, повинен майстерно володіти словом та найновішими виховними інформаційними технологіями» [31, 29].

Отже, постає питання стосовно підготовки нового покоління педагогів

дошкільного профілю, яке буде спроможне працювати з дітьми на демократичних засадах, щоб підготувати їх до життя в демократичному суспільстві.

Ефективність роботи освітніх закладів залежить не лише від програм навчання і виховання, а й від особистості педагога, його взаємин з дітьми. Безперечно, кожен талановитий, висококваліфікований, вдумливий педагог поєднує у своїй практиці загальнотеоретичні досягнення педагогіки, власний досвід, особистісні переваги та особливості дітей, з якими він працює. Тому навіть найдосконаліша теорія не може дати вичерпної відповіді, яким бути педагогу, однак вона є основою, на яку мусить опиратися навіть найобдарованіший з них.

Дослідниця О. Абдулліна характеризує зміст педагогічної підготовки як систему педагогічних знань, практичних умінь і навичок, які необхідні для здійснення професійних функцій вихователя; а також вимоги, які висувуються до фахівця: достатній рівень володіння теоретичною та практичною підготовкою, знань основ педагогіки, психології, можливих методик, прагнення самовдосконалення та поповнення покладу знань, підвищення педагогічної майстерності та, безперечно, любов і повага до дитини [1, 168].

Педагогічна діяльність є динамічною системою, складовими якої є п'ять взаємопов'язаних компонентів:

1) гностичний – об'єднує здатність до аналізу, узагальнення, уміння формулювати стратегічні, тактичні й операційні завдання щодо виховання і навчання, виробляти стратегію їх вирішення, оцінювати проекти рішень і способи їх реалізації, знаходити продуктивніші шляхи;

2) проектувальний – передбачає формулювання системи цілей і завдань, планування власної діяльності і діяльності дітей;

3) конструктивний – пов'язаний із відбором та організацією навчального матеріалу;

4) організаторський – здатність здійснювати педагогічний процес, створювати розвивальне середовище для дитини;

5) комунікативний – уміння встановлювати і розвивати педагогічно доцільні взаємини з дітьми і їхніми батьками, колегами по роботі [49, 36].

Аналізуючи становлення і розвиток системи професійної підготовки кадрів дошкільної освіти в Україні у другій половині ХХ – на початку ХХІ століття, дослідники беруть до уваги такі положення:

- система професійної підготовки педагогічних кадрів дошкільної освіти в державі і педагогічна система як педагогічний процес – поняття не тотожні;

- система підготовки педагогічних кадрів для дошкільних навчальних закладів функціонує в масштабах держави, а педагогічна система здійснюється в конкретному навчальному закладі;

- функціонування системи професійної підготовки педагогів дошкільної освіти як підсистеми педагогічної освіти обумовлено станом розвитку суспільства, і завжди була обумовлена та визначалась політикою держави в освітній галузі [30, 18-19].

На сьогодні підготовка майбутніх фахівців дошкільної освіти розглядається науковцями як багатофакторна структура, головне завдання якої полягає у набутті кожним студентом особистісного смислу діяльності, формуванні фахової майстерності, постійно зростаючому інтересі до роботи з дітьми та їхніми батьками, а також у розвитку успішності фахової діяльності [59, 101].

Важливим щодо професійної підготовки вихователів є дослідження І. Підлипняк, яка наголошувала на тому, що професійна підготовка майбутніх вихователів вимагає особистісного розвитку майбутніх педагогів, формування в них уміння педагогічної діагностики, аналізу педагогічних ситуацій, формування проєктивних, організаторських та конструктивних умінь та моделювати педагогічні ситуації [60].

Автори монографії «Підготовка вихователя до розвитку особистості дитини в дошкільному віці» (Г. Беленька, О. Богініч, З. Борисова та ін.) зазначають, що «підготовка майбутніх фахівців дошкільної освіти – це багатофакторна структура, головним завданням якої є набуття студентами

особистісного смислу діяльності, формування фахової майстерності, постійно зростаюче зацікавлення до роботи з дітьми та їхніми батьками, а також розвиток успішності в діяльності» [59, 101].

Як стверджує Л. Зданевич, «професійна підготовка майбутнього вихователя» – це спеціально організований освітній процес, спрямований на формування в майбутніх фахівців високого рівня готовності до ефективного здійснення професійної діяльності в галузі дошкільної освіти [22, 29].

Отже, для успішної діяльності вихователь закладу дошкільної освіти повинен оволодіти певною сукупністю знань, умінь, виховувати в собі позитивні особистісні якості. Єдність і взаємодія їх є передумовою ефективної реалізації професійних функцій вихователя закладу дошкільної освіти, серед яких виокремлюють:

1. Догляд за дітьми. Полягає у забезпеченні життєдіяльності дітей на основі передових методик і технологій педагогічної діяльності; турботі про їхнє здоров'я; формуванні позитивних емоцій; створенні раціонального виховного середовища; наданні за необхідності першої медичної допомоги; проведенні загартовуючих та інших оздоровчих заходів; профілактиці порушень стану здоров'я дітей.

2. Гностично-дослідницька. Має на меті вивчення індивідуально-особистісних особливостей дітей; збір і аналіз фактів їхньої поведінки, встановлення причин і наслідків учинків вихованців; проектування розвитку особистості кожної дитини і дитячого колективу загалом; засвоєння передового досвіду, нових педагогічних технологій.

3. Виховна. Реалізується в розробленні та здійсненні змісту виховання і навчання, відборі нових форм і методів щодо формування у дитини ставлення до природи, навколишнього світу, інших людей і себе, інтересу та культури пізнання.

4. Конструкторсько-організаційна. Спрямована на організацію педагогічного процесу в дитячому садку; використання нових форм, які забезпечують ефективний розвиток дітей; моделювання і керівництво різними

видами їхньої діяльності; педагогічне управління їхньою поведінкою й активністю.

5. Діагностична. Полягає у визначенні рівня розвитку дітей, стану педагогічного процесу, завдань освітньо-виховної роботи з дітьми і батьками, підсумків власної педагогічної роботи та їх відповідності вимогам часу; використанні коректуючих методик;

6. Координуюча. Забезпечує єдність роботи дитячого садка і сім'ї щодо створення повноцінного потенціалу виховного середовища, сприятливого для становлення самостійної, творчої особистості дитини; використання педагогічно доцільних форм роботи з батьками на основі диференційованого підходу до різних типів сім'ї [61, 83].

Для успішного здійснення педагогічної діяльності вихователь повинен оволодіти знаннями з дошкільної педагогіки, дитячої психології, індивідуальних психологічних характеристик, вікової фізіології, дошкільної педіатрії та гігієни, правил охорони життя і зміцнення здоров'я дітей. Одночасно йому необхідно опановувати відомості, які на загальнотеоретичному рівні розкривають мету, завдання, принципи, зміст виховання і навчання дітей, а також оптимальні умови, форми, методи і засоби здійснення навчально-виховного процесу, організації ігор, інтелектуальної та фізичної праці, художньої творчості, облаштування простору життєдіяльності дітей.

Ці знання потрібні педагогу не як теоретичний багаж, а як основа необхідних у його діяльності практичних умінь: аналізувати програмну і методичну літературу, передовий педагогічний досвід; організовувати і планувати розвиток дітей у різних видах діяльності (ігровій, навчальній, побутовій, трудовій, образотворчій, музичній та ін.); аналізувати педагогічні ситуації та явища, поведінку дітей і власні дії; діагностувати розвиток дітей, здійснювати на цій основі диференційоване навчання і виховання, об'єктивно оцінювати наслідки власної діяльності; виготовляти дидактичні посібники і використовувати їх з метою оптимізації різних форм навчально-виховного

процесу; виховувати у дітей інтерес до духовних, історичних і культурно-національних цінностей народу; пропагувати педагогічні знання серед батьків і громадськості, залучати батьків до участі в роботі дошкільного закладу; ефективно використовувати спадщину народної і класичної педагогіки; взаємодіяти з помічником вихователя, музичним керівником, керівником фізичного виховання, методистом, завідувачем дошкільним закладом [19, 44].

Важливе значення мають психотерапевтичні та психокорекційні вміння педагога щодо підтримки дитини у подоланні труднощів особистісного становлення, запобігання міжособистісним конфліктам, послаблення й нейтралізації психотравмуючих ситуацій.

Особистісно-орієнтована модель освіти пред'являє вихователю високі вимоги до його особистісного, професійного розвитку, комунікативних умінь і навичок, особливо до вміння бути активним учасником особистісно-орієнтованого спілкування. Для досягнення високих результатів у вихованні педагог повинен володіти певними особистісними якостями:

- здатність до рефлексії (усвідомлення суб'єктом того, як його сприймає суб'єкт по спілкуванню) і контролю результатів педагогічної діяльності, співробітництва з дитиною на засадах гуманізму, розвитку її особистості;

- здатність виявляти і враховувати інтереси дітей, їхнє право на повагу, емоційно і морально підтримувати їх, прагнення до емоційної близькості у спілкуванні з ними, вміння спрямовувати його на забезпечення психологічного комфорту і своєчасного розвитку особистості;

- постійна налаштованість на розширення знань, самонавчання і самовиховання для вдосконалення своєї педагогічної майстерності [20, 12].

На думку М. Лазарева, «основними шляхами розвитку систем освіти є: постійне оновлення змісту вищої освіти з метою більш повного забезпечення потреб суспільства ...; орієнтація на забезпечення конкурентоспроможності випускників на ринку праці; формування у студента професійних та соціально-особистісних якостей, які б дозволили їм повністю реалізувати свій інтелектуальний потенціал; поглиблення автономії та забезпечення академічної

незалежності закладів освіти, посилення їх зв'язків із роботодавцями як основними замовниками фахівців; розширення академічної мобільності студентів, що дозволить повніше реалізовувати їх інтелектуальний потенціал» [26, 9-10].

У зв'язку з цим був прийнятий оновлений Закон «Про вищу освіту», у якому визначено взаємодію між п'ятьма рівнями вищої освіти (початковий (короткий цикл), перший (бакалаврський), другий (магістерський), третій (освітньо-науковий), науковий) та п'ятьма ступенями вищої освіти (молодший бакалавр, бакалавр, магістр, доктор філософії, доктор наук) [63].

Ступенева підготовка передбачає чітку диференціацію навчальних планів, програм і певні рівні кваліфікації, які надалі дають право на відповідні посади. Зокрема, бакалавр – це як правило, вихователь з додатковою кваліфікацією методист закладу дошкільної освіти. Навчальний план і програма магістра педагогічної освіти передбачають підготовку викладача закладу вищої освіти, наукового працівника, а також організатора професійної освіти й освітянських закладів.

Ця диференціація має два важливі наслідки. По-перше, вона служить стимулом для навчання студентам, які, маючи відповідний потенціал, прогнозують свою майбутню діяльність у тій ролі, яка їм найбільше підходить. Майбутній фахівець може почати свою освіту на рівні молодшого бакалавра. Він може завершити власну освіту, отримавши диплом тільки цього кваліфікаційного рівня. Здобувши кваліфікацію вихователя дітей дошкільного віку, можна піти працювати в дитячий садок. А можна і продовжувати далі навчання для здобуття фаху на вищих кваліфікаційних рівнях.

Ступеневість освіти розрахована на задоволення потреб, інтересів, домагань кожного студента щодо власного самоствердження, а також подальших життєвих планів працювати в різних сферах дошкільної освіти – від роботи з дітьми до роботи зі студентами.

Передбачається, що така система здатна економно й ефективно враховувати соціальні потреби дошкільної галузі. Водночас вона дасть

можливість диференційовано здійснити відбір кадрів стосовно до особистих можливостей кожного ще під час навчання у закладі вищої освіти. Залежно від педагогічних здібностей студента, від результатів його зусиль в опануванні обраною професією, від його життєвої мети і планів він може пройти одну, дві чи більше ступенів у даній системі освіти. Можливість перейти на черговий вищий ступінь дає його успішність, творчість, глибина та обширність набутого наукового і практичного досвіду. Таким чином, у ступеневій системі закладено мотивацію, яка стимулює вчитися в повну силу особистих можливостей.

Освітньо-професійна підготовка у закладах вищої освіти передбачає формування майбутнього педагога як людини, якій притаманні гуманність, духовність, творчість, яка володіє необхідними для роботи в дошкільному закладі професійними знаннями, уміннями і навичками. Зміст вузівської підготовки має відповідати таким вимогам:

- пріоритет національних і загальнолюдських духовних цінностей;
- органічний зв'язок спеціальних курсів з національною культурою, історією, традиціями українського народу;
- формування у студентів потреб і здібностей до пізнавальної творчості, критеріальних основ наукового світогляду, що забезпечує пріоритет людини та її цінностей;
- науковий і світський характер соціально-гуманітарних дисциплін, незалежність їх викладання від політичних партій, громадських і релігійних організацій;
- демократизм системи викладання дисциплін, свобода вибору студентами форм занять і навчальних курсів;
- безперервна система вищої педагогічної освіти: довузівської, вузівської, післявузівської [70, 11].

На наш погляд, спеціальність «Дошкільне виховання» по праву посідає вагоме місце в професійній підготовці педагогічних працівників. Необхідність і важливість виховання найменших дітей кваліфікованими вихователями безсумнівна. Сформуванню такого педагога може збалансована система

підготовки кадрів.

Одним з основних засобів реформування вищої освіти стало оновлення вимог до змісту ВО шляхом упровадження нових стандартів для кожної спеціальності. Так, Стандарт вищої освіти галузі знань 01 «Освіта/Педагогіка» спеціальності 012 «Дошкільна освіта» затверджено у 2019 році [75]. Згідно з документом, метою навчання у ЗВО є підготовка фахівців до розвитку, навчання і виховання дітей раннього та дошкільного віку в закладах системи освіти і сім'ї, здатних розв'язувати складні спеціалізовані завдання, що характеризуються комплексністю та невизначеністю умов із застосуванням теорії і методики дошкільної освіти [75, 6]. Стандартом конкретизовано загальні (КЗ) та спеціальні (фахові) (КС) компетентності, програмні результати навчання. Так, підготовка майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти передбачає формування зокрема таких загальних компетентностей, проявом яких є здатність: усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку (КЗ–1); зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності й досягнення суспільства (КЗ–2); до абстрактного мислення, аналізу та синтезу (КЗ–3); застосовувати знання в практичних ситуаціях (КЗ–8). Важливою в контексті нашого дослідження є здатність до міжособистісної взаємодії (КЗ–6) [75].

Спеціальні (фахові) компетентності, на думку Л. Мороз-Рекотової, можна диференціювати за двома напрямками: перший – компетентності, що забезпечують освітній процес, навчання, розвиток і виховання дітей раннього і дошкільного віку (КС–2–16); другий – компетентності, які характеризують готовність фахівця до професійної діяльності (КС–1, 17–20) [46, 26]. У контексті нашого дослідження привертають увагу компетентності, проявом яких є здатність до комунікативної взаємодії з дітьми, батьками, колегами (КС–19) та самоосвіти, саморозвитку, до безперервності в освіті для постійного поглиблення загальноосвітньої та фахової підготовки, перетворення набуття освіти в процес, який триває впродовж усього життя (КС–20) [75, 8-9]. Ці фахові компетентності відповідають дескрипторам НРК [48], а саме: КС–19:

знання особливостей комунікативної взаємодії, її спрямованості на перебудову відносин «людина – людина», «людина – ситуація», здатність до вибору адекватних мовних засобів і породження відповідного мовленнєвого висловлювання; уміння будувати різні види комунікативної взаємодії, застосовуючи необхідні немовні засоби та вирази мовленнєвого етикету; комунікативні навички – здатність взаємодіяти з дітьми, батьками, колегами, опираючись на різні функції комунікації (інформаційна, пізнавальна, експресивна, управлінська), вдало застосовувати мовленнєві вміння й навички в процесі міжкультурного спілкування з різними категоріями населення; автономія та відповідальність – брати на себе відповідальність управляти своєю поведінкою і впливати на інших людей в освітній діяльності та в повсякденному житті, дотримуючись культури спілкування та мовленнєвого етикету; КС–20: знання – розуміти людину як цінність сучасного суспільства, здатну до пошуку й освоєння нових знань, прийняття нестандартних рішень та активної професійної педагогічної діяльності; уміння підвищувати рівень підготовки та професійної компетентності, спрямовуючи їх на соціальний і культурний розвиток суспільства, самостійно працювати з літературними джерелами та засобами масової інформації, здійснюючи навчання впродовж життя; комунікативні навички – здатність до роботи з інтернет-ресурсами, до пошуку інформації в бібліотечних каталогах, використовуючи інформаційно-пошукову мову та користуючись бібліографічними покажчиками для здійснення замовлення; автономія та відповідальність – брати на себе відповідальність щодо впровадження в практичну діяльність здобутого нового теоретичного і методичного матеріалу, ініціювати організацію і проведення нових форм методичної роботи з дітьми, батьками, колегами, сприяти підвищенню їхнього загальноосвітнього та педагогічного рівня, готовності до набуття освіти впродовж життя [46, 18].

Аналіз основних документів дає підстави констатувати, що нормативним змістом підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти передбачено як результат навчання, зокрема здатність до особистісно-

зорієнтованого педагогічного спілкування з дітьми дошкільного віку; здатність здійснювати суб'єкт-суб'єктну взаємодію і розвивальне міжособистісне спілкування з дітьми дошкільного віку та особистісно і соціально зорієнтоване спілкування з батьками; вміння грамотно висловлюватися, використовувати мову професійного спілкування [46, 27-28].

Заклад вищої освіти будь-якого рівня акредитації покликаний забезпечити підготовку вихователя нової формації, здатного до творчої реалізації різноманітних освітніх програм, використання в професійній діяльності інноваційних технологій, готового до суб'єкт-суб'єктної взаємодії з вихованцями і формування активної, креативної, самодостатньої особистості. Виконанню цього завдання підпорядкована вся система підготовки фахівців дошкільного профілю.

Сучасні реалії орієнтують на спеціальну підготовку вихователя як гуманістично зорієнтованої особистості, здатної оперативно реагувати на динаміку соціально-економічних процесів, умов власної професійної діяльності, розробляти і впроваджувати нові технології у процес навчання і виховання.

Перш за все давайте розглянемо функції вихователя, його педагогічні вміння і ті вимоги до нього, які зумовлені їх змістом.

1.2. Професійно-педагогічні функції вихователя закладу дошкільної освіти

У політичній, економічній, соціально-педагогічній ситуації оновлення держави і суспільства стала очевидною необхідність розвитку системи дошкільної освіти в цілому і кожного дошкільного закладу зокрема.

У сучасних умовах конкурентоспроможним ресурсом діяльності вихователя є не стільки спеціальні знання, володіння інформацією, освоєні ним технології навчання і виховання, скільки загальна і професійно-педагогічна

культура, що забезпечує особистісний розвиток, вихід за межі нормативної діяльності, здатність створювати і передавати вихованцям цінності суспільства. Вихователь закладу дошкільної освіти повинен бути гуманістично орієнтованим на розвиток особистості дитини різними засобами. Необхідними якостями вихователя, який працює з дошкільниками, повинні бути: урівноваженість, висока мобільність нервової системи; емоційна стійкість; достатній рівень інтелектуального розвитку за сенсорно-перцептивно-мнемологічними і за характеристиками уваги; високий рівень уяви, уявлення, фантазування.

Сьогодні потрібен не просто вихователь, а педагог-дослідник, педагог-психолог, педагог-технолог, педагог-новатор. Ці якості фахівця після закінчення навчального закладу можуть розвиватися тільки в умовах творчого, проблемного і технологічно організованого освітнього процесу в закладі дошкільної освіти, причому за умови, якщо педагог активно займається методичною, пошуковою, інноваційною роботою, вчиться шукати свій педагогічний інструмент, працює над створенням власного педагогічного іміджу.

Сучасний вихователь разом із традиційними функціями – збереження здоров'я, виховною – має виконувати нові: дослідницьку, діагностично-прогностичну, координувальну, розвивальну та ін. Вони вимагають від вихователів оволодіння основами інноваційної, проектувальної, комунікативної, рефлексивної, управлінської діяльності [68, 33].

Є. Починок [62] виокремлює такі передумови ефективної реалізації професійних функцій вихователя закладу дошкільної освіти:

- 1) гностично-дослідницька, яка має на меті вивчення індивідуально-особистісних особливостей дітей; збір і аналіз фактів їхньої поведінки, встановлення причин і наслідків учинків вихованців; проектування розвитку особистості кожної дитини і дитячого колективу загалом; засвоєння передового досвіду, нових педагогічних технологій;

- 2) виховна, яка реалізується в розробленні та здійсненні змісту виховання

і навчання, відборі нових форм і методів щодо формування в дитини ставлення до природи, навколишнього світу, інших людей і себе, інтересу та культури пізнання;

3) конструкторсько-організаційна, яка спрямована на організацію педагогічного процесу в дошкільному навчальному закладі; використання нових форм, які забезпечують ефективний розвиток дітей; моделювання і керівництво різними видами їхньої діяльності; педагогічне управління їхньою поведінкою й активністю;

4) діагностична, яка полягає у визначенні рівня розвитку дітей, стану педагогічного процесу, завдань освітньо-виховної роботи з дітьми і батьками, підсумків власної педагогічної роботи та їхньої відповідності вимогам часу; використанні корегуючих методик;

5) координуюча, яка забезпечує єдність роботи дошкільного навчального закладу і сім'ї щодо створення повноцінного потенціалу виховного середовища, сприятливого для становлення самостійної, творчої особистості дитини; використання педагогічно доцільних форм роботи з батьками на основі диференційованого підходу до різних типів сім'ї [62, 41].

Досліджуючи основні функції вихователя закладу дошкільної освіти, науковці В. Логінова та П. Саморукова пропонують таку їх класифікацію: розвиваюча (виховна і навчальна), яка включає гностичну, дослідницьку, інформаційну, спонукальну функції; конструктивно-організаційна; діагностична; координуюча; комунікативна; материнська (функція обслуговування й догляду) [16].

У дослідженні, присвяченому проблемі формування основ педагогічної техніки в майбутніх фахівців дошкільного виховання, Л. Загородня, виокремлює такі функції вихователя дошкільного закладу:

- 1) охорона життя та здоров'я дітей;
- 2) власне педагогічна (здійснення освітньо-виховного процесу);
- 3) організаційно–педагогічна;
- 4) громадсько–педагогічна;

- 5) організаційно-методична;
- 6) самовдосконалення (особистісне і професійне) [20, 9].

Т. Шанскова виділяє основні функції педагогічних працівників закладів дошкільної освіти:

1. Спонукальна функція передбачає актуалізацію потреби педагога ЗДО у професійному саморозвитку та подальшій професійній самореалізації.

2. Корегуюча – виявлення проблем у професійній діяльності та надання рекомендацій щодо їх усунення.

3. Стимулююча функція виражається у заохоченні педагогічного працівника ЗДО щодо реалізації індивідуальної траєкторії професійного розвитку.

4. Стабілізаційна – своєчасна підтримка впевненості педагога у можливості досягнення цілей і завдань професійного саморозвитку й адекватна оцінка позитивних змін у професійній діяльності педагогічного працівника.

5. Розвивальна – створення умов для неперервного професійного розвитку.

6. Прогностична – надання орієнтирів щодо проектування, моделювання оптимальних умов професійного розвитку.

7. Евристично-емпірична – науково-методичне забезпечення умов для практичної апробації та реалізації творчих здобутків педагогічного працівника ЗДО [86, 48-49].

Отже, сучасний вихователь закладу дошкільної освіти покликаний виконувати такі професійні функції: оздоровчо-профілактичну, освітню, виховну, розвивальну, нормативну, просвітницьку, комунікативну, інформаційну, координувальну, функцію рефлексії, діагностико-прогностичну, планувальну, контролюючу, самовдосконалення.

Оздоровчо-профілактична функція орієнтує педагогів і вихователів на збереження життя і здоров'я дітей в умовах дошкільного закладу, поліпшення його доступними засобами, профілактику захворюваності [79].

Освітня функція спрямована на свідоме оволодіння вихователями

закладів дошкільної освіти дидактичною теорією, системою професійних знань, умінь, навичок, соціальним досвідом на користь дитини і суспільства. Ця функція спрямована також на задоволення інформаційних знань, оскільки сьогодні дошкільні заклади іменуються освітніми. Теоретичні і практичні аспекти реалізації освітньої функції забезпечують оволодіння змістовними й організаційно-методичними основами з виховання та навчання дітей у закладах дошкільної освіти.

Виховна функція вихователя закладів дошкільної освіти відображає галузь виховної діяльності. Педагог на основі психолого-педагогічних і спеціальних знань виховує в собі переконання, мотиви, цінності, норми поведінки відносно свого оточення. Ця функція пов'язана з розвитком духовності особи, спрямована не тільки на педагога, але й дитину. Адже саме виховна функція є основою для засвоєння вихованцями морально-етичних норм взаємодії з навколишнім світом.

Розвивальна функція полягає в тому, що вдосконалення й активізація дидактичних знань і умінь вихователів відбувається одночасно з розвитком професійного мислення, пам'яті і мови, педагогічних здібностей, які дозволяють використовувати і застосовувати ефективніший і творчий підхід у створенні умов для максимально гармонійного розвитку дітей, організації освітньо-виховного процесу в закладі дошкільної освіти.

Нормативна функція вихователя закладу дошкільної освіти полягає в регулюванні системи діяльності педагога. Знання норм педагогічної діяльності додає вихователеві впевненості в правильності своїх дій. Педагогічні норми, виконуючи функцію цінностей, допомагають вихователеві вибирати найбільш оптимальні способи діяльності, утвердити ідеали і професійні пріоритети. Норми педагогічної діяльності спрямовані на розв'язання протиріч, що виникають у процесі взаємодії вихователя з дітьми, колегами, батьками й адміністрацією, на забезпечення їх співпраці і досягнення спільних дій з виховання дітей дошкільного віку. Ця функція реалізується в тісному взаємозв'язку з просвітницькою [6, 23].

Просвітницька функція вихователя полягає в забезпеченні єдності впливу всіх соціальних інститутів на особистість дошкільника.

Комунікативна функція забезпечує основи взаємодії дитини з навколишнім світом та засвоєння суспільного досвіду людства. Виконуючи її, вихователь повинен володіти прийомами комунікативної взаємодії з дітьми різного віку і різними психолого-педагогічними особливостями розвитку. Найважливішими ознаками педагогічної комунікабельності вихователя дошкільного закладу є:

- 1) потреба в спілкуванні з дітьми;
- 2) позитивна емоційна тональність спілкування;
- 3) домінуюче переживання відчуття задоволення від спілкування і організованого освітньо-виховного процесу;
- 4) розуміння дітей, здатність устанавлювати індивідуальні і групові контакти;
- 5) уміння конструктивно розв'язувати міжособистісні протиріччя; гуманізм і демократизм спілкування;
- 6) естетика спілкування [71].

Реалізація комунікативної функції вимагає переходу від авторитарної позиції вихователя і субординованої позиції дитини до особистісної, рівноправної співпраці і співтворчості.

Організаторська функція діяльності педагога потребує умінь залучати дошкільнят до різних видів діяльності й організовувати діяльність колективу. Для цього вихователю необхідно вміти розвивати у вихованців стійкий інтерес до навчання, праці та інших видів діяльності, формувати потребу в знаннях, озброювати основами наукової організації навчальної праці; організовувати соціально-орієнтовані етичні, трудові, естетичні, екологічні, спортивні та інші виховні справи; розвивати у дітей ініціативу планувати спільну роботу, вміти розподіляти доручення, проводити інструктаж, координування спільної діяльності; створювати спеціальні ситуації для здійснення вихованцями моральних вчинків [57, 8].

Інформаційна функція пов'язана з усіма її функціональними компонентами. Педагог повинен володіти системою сучасних психолого-педагогічних знань, знанням історії їх розвитку, методологією наукового пізнання тощо. Вихователь закладу дошкільної освіти повинен орієнтуватися в різноманітній психолого-педагогічній і методичній інформації, уміти користуватися носіями інформації, володіти засобами інформаційних технологій; уміти працювати з інформацією за допомогою цих засобів для задоволення особистісних і суспільних потреб.

Функція рефлексії. Згідно з гуманітарно-культурологічною орієнтацією в тлумаченні рефлексії, вона трактується як переосмислення і перебудова суб'єктом змісту свого досвіду, який відображає проблемно-конфліктні ситуації і породжує дієве становлення його як цілісного «Я» до власної поведінки і спілкування, до здійснюваної діяльності.

Рефлексія пов'язана не тільки з розумінням вихователем власної педагогічної діяльності, але також з оцінюванням особистісних якостей, емоційних реакцій і когнітивних здібностей того, хто «рефлектує» іншими вихователями, керівником, педагогами. Ефективність реалізації цієї функції тісно пов'язана з наявністю у вихователя таких якостей, як критичне мислення, прагнення до аналізу, обґрунтованості своєї позиції, готовності до адекватного сприйняття інформації.

Педагогічна рефлексія – це самоаналіз здійсненої діяльності, оцінка отриманих результатів. Вихователь повинен уміти розмірковувати над причинами успіхів і невдач, помилок і труднощів у освітньо-виховному процесі, щоб внести зміни до подальшої діяльності, досягти кращих результатів [72].

Діагностико-прогностична функція. Вихователь дошкільного закладу, здійснюючи освітньо-виховний процес, повинен уміти на високому рівні, комплексно і творчо розв'язувати складні професійні завдання, а саме: вибудовувати діагностичні цілі, прогнозувати результати діагностичної діяльності, добирати діагностичний інструментарій; спільно з іншими

педагогами здійснювати грамотне психолого-педагогічне діагностування, здійснювати аналіз та інтерпретацію діагностичних даних, проектувати і реалізовувати освітньо-виховний процес на основі системної діагностики. Ця функція забезпечує можливість прогнозування педагогічного процесу в цілому та розвитку особистості кожної дитини в закладі дошкільної освіти.

Планувальна функція допомагає вихователю загальний прогноз трансформувати до рівня конкретного плану навчально-виховної роботи з дітьми певної вікової групи.

Завдяки контролюючій функції відбувається перевірка якості та ефективності здійснюваної вихователем роботи.

Координувальна функція професійно-педагогічної культури полягає у варіативності змісту навчального процесу, доборі педагогічних технологій. Ця функція вихователя дошкільного навчального закладу є основою вдосконалення його подальшої професійної діяльності. З реалізацією координувальної функції пов'язана освітня функція [71].

Самовдосконалення є гарантом постійного професійного зростання вихователя, а отже, і безперервної оптимізації навчально-виховної роботи в закладі дошкільної освіти відповідно до мінливих вимог часу.

Такими є суть і система функцій педагогічної діяльності педагога – «дошкільника». Усі ці функції вихователь здійснює в комплексі в процесі професійної діяльності.

1.3. Основи педагогічної майстерності майбутнього вихователя закладу дошкільної освіти

На сучасному етапі дослідження теоретичних засад та практики підготовки майбутніх педагогів має місце неоднозначний підхід учених до визначення поняття «педагогічна майстерність», що говорить про варіативність поглядів на цю проблему.

Зокрема, Н. Кузьміна, І. Харламов та інші визначають педагогічну майстерність як вищий рівень виконання педагогічної діяльності, роблять наголос на характеристики професійних умінь педагога, тобто реалізують функціонально-діяльнісний підхід у наукових уявленнях про сутність явища [32; 83]. Прихильники особистісного підходу – І. Зязюн, А. Моленко, В. Миндикану та інші – провідне місце в педагогічній майстерності відводять особистісним і професійним якостям педагога як основним чинникам успішності педагогічної діяльності [55; 47].

Соціальний підхід до розуміння педагогічної майстерності (Л. Бондарук, А. Маркова та інші) застосовується лише почасти переважно в межах досліджень професіоналізму педагогічної діяльності та переплітається з трактуваннями професійної кваліфікації педагога як об'єктивної вимоги суспільства до представників педагогічної професії [9; 39]. Прихильники особистісно-діяльнісного підходу (О. Барабанщikov, І. Видрін, В. Сластьонін, Г. Хозяїнов, О. Щербаков та інші) розглядають педагогічну майстерність як синтез професійної компетентності та професійно значущих особистісних якостей педагога [74; 84; 87].

У педагогічному словнику М. Ярмаченка майстерність визначається як високе мистецтво в певній галузі, вправність у виконанні певного виду діяльності. Вона передбачає наявність професійних знань, умінь і навичок та є рисою, яка відрізняє одного працівника від іншого [56]. Найбільш загальне визначення педагогічної майстерності подано в Педагогічній енциклопедії: це «високе мистецтво виховання і навчання, що постійно вдосконалюється, доступне кожному педагогу, який працює за покликанням і любить дітей» [53, 739].

На думку Г. Хозяїнова, майстерність ґрунтується знаннях, особистісних властивостях і педагогічному досвіді [84, 81].

М. Кухарев кваліфікує педагогічну майстерність як «сукупність певних якостей особистості педагога, які обумовлюються високим рівнем його психолого-педагогічної підготовленості, здатністю оптимально вирішувати

педагогічні завдання» [34, 7].

Видатний дослідник цього науково-практичного напрямку в українській освіті, І. Зязюн розглядає педагогічну майстерність, як комплекс властивостей особистості, що забезпечує самоорганізацію високого рівня професійної діяльності на рефлексивній основі, в різних аспектах: як найвищий рівень педагогічної діяльності (характеризує якість результату) та як вияв творчої активності особистості педагога (характеризує психологічний механізм успішної діяльності) [55, 25].

Аналізуючи проблему педагогічної майстерності вчителя, Н. Кузьміна зазначає, що оволодіння педагогічною майстерністю відбувається в процесі подолання труднощів педагогічної діяльності й вивчення її об'єкту [32, 62]. крім того, вона наголошує на можливості швидкого оволодіння педагогічною майстерністю за умови, якщо в особі є «яскраво виражена педагогічна спрямованість, високе почуття відповідальності за результати праці, деякий розвиток педагогічних здібностей до початку самостійної діяльності, усвідомлення своїх недоліків і спрямування зусиль на їх ліквідацію; встановлення правильних взаємостосунків у колективі; цілеспрямоване виховання педагогічних кадрів у школі» [32, 166].

Ю. Турчанінова, вивчаючи проблему педагогічної майстерності вчителя, дійшла висновку, що з усього різномайття визначень педагогічної майстерності, представлених у науково-педагогічній літературі, час змушує вибрати одне і саме те, у якому майстерність вчителя оцінюється за кінцевим результатом його праці – за ступенем підготовленості його вихованців до продовження освіти, творчої праці, активної участі в житті суспільства [81, 5].

О. Мороз та В. Омеляненко розглядають педагогічну майстерність на тлі професійної діяльності вчителя. «Педагогічна майстерність, – підкреслюють вони, – це досконале, творче виконання вчителем професійних функцій на рівні мистецтва, результатом чого є створення оптимальних соціально-психологічних умов для становлення особистості кожного учня, забезпечення високого рівня інтелектуального розвитку, виховання кращих моральних

якостей, духовного збагачення школярів» [45, 4].

Педагог-новатор Ш. Амонашвілі переконаний, що майстерність учителя виявляється в чіткій педагогічній позиції, у постійному пошуку ефективних шляхів розв'язання проблем виховання і навчання, у швидкому й правильному розв'язанні складних педагогічних ситуацій, у педагогічній інтуїції, в умінні керувати педагогічним процесом легко і без примусу, бути для своїх вихованців потрібною людиною з широким кругозором, принциповістю, невичерпним оптимізмом і креативністю. А головне на шляху до педагогічної майстерності – це віра в самого себе, у свої можливості: «Потрібно вірити, що кожен із нас здатен стати неповторним, унікальним, найвищим майстром професійної, педагогічної праці, і потрібно, щоб кожен із нас умів розкривати свої сили і можливості» [2, 320].

Сутність педагогічної майстерності виявляється у виконанні педагогічної діяльності-дії на високому рівні, заснованому на творчому поєднанні вихідних складових і провідному до досягнення необхідних результатів у конкретних умовах навчання [84, 73]. Отже, майстерність впливає на результати педагогічної діяльності, за якими можна оцінювати її рівень.

Проблему педагогічної майстерності вихователя дитячого садка розглядали психологи А. Люблінська і С. Кулачківська. На їхнє глибоке переконання, складовими педагогічної майстерності є інтуїція, натхнення, талант. Педагогічна майстерність – це синтетичне поняття, яке охоплює й індивідуальні психологічні, і професійні риси, і знання свого предмета та методичних прийомів викладання. Це і тісний зв'язок з життям, з практикою, і педагогічні здібності... це синтез особистісних якостей вихователя, його знань, умінь і навичок. Педагог-майстер, – слушно зауважують науковці, – постійно незадоволений собою, постійно займається самовдосконаленням [36, 40]. На думку психологів, провідним умінням вихователя є вміння критично оцінити себе і свою професійну діяльність. Це і є найважливішою умовою результативності праці.

Отже, майстерність педагога – це вищий рівень його професійної

діяльності, який виявляється в тому, що у відведений час він досягає оптимальних результатів.

Зовні майстерність вихователя виявляється в успішному розв'язанні різноманітних педагогічних завдань, у високому рівні організації навчально-виховного процесу. А її суть – в особистісних якостях, які й забезпечують успіх діяльності. Ці якості виявляються не лише в уміннях, а й у сукупності властивостей вихователя, його педагогічних позиціях, які й визначають продуктивність і творчий характер професійної діяльності.

Вихователь – це двічі майстер, тому що, по-перше, – це відмінний знавець психології особистості дошкільника і того, чого її слід навчити, а по-друге, – це людина, яка володіє способами виховання і навчання [5].

Знання індивідуальних особливостей психіки кожної дитини в групі, уміння зрозуміти мотиви її різноманітних дій допомагають вихователю не тільки обирати правильну тактику поведінки в конкретній ситуації, а й прогнозувати подальший розвиток цієї ситуації, передбачати наступні вчинки вихованця. У разі виникнення конфлікту між дітьми вихователю необхідно швидко зорієнтуватися в ситуації, чітко її проаналізувати й швидко прийняти рішення. Авторитет вихователя значною мірою залежить від його вміння дати справедливую оцінку кожному вчинку дитини. Діти дуже чутливі до цієї якості педагога і не вибачають йому найменших проявів несправедливості в оцінках їх знань і поведінки. Розуміння мотивів дій кожної дитини, прогнозувати її поведінки допомагає і в організації різноманітних видів дитячої діяльності – ігор, праці, художньої творчості, навчання.

Таким чином, педагогічну майстерність вихователя закладу дошкільної освіти слід розглядати як прояв його «Я» в професії, як самореалізацію особистості в професійній педагогічній діяльності, яка покликана сприяти гармонійному і максимальному саморозвиткові особистості дитини дошкільного віку.

Розглянемо структуру педагогічної майстерності вихователя дошкільного закладу.

Всі підходи до вивчення педагогічної майстерності, на наш погляд, зводяться до одного – професійна майстерність педагога складна, монолітна, багатогранна, розгалужена система, основними компонентами якої є спрямованість педагога, його професійні знання, здібності та вміння.

Гуманістична спрямованість вихователя визначається мотивами, потребами, ціннісними орієнтаціями, інтересами, схильностями, ідеалами. Вона тісно пов'язана з мотиваційним комплексом, який охоплює такі принципи:

- 1) ставлення до дитини як суспільної цінності;
- 2) спрямованість на відкрите активне партнерське спілкування;
- 3) прагнення до самовдосконалення;
- 4) установка на творчість;
- 5) спрямованість на всебічний і гармонійний розвиток вихованців з орієнтацією на Базовий компонент дошкільної освіти [13, 46].

Ціннісна орієнтація – порівняно стійка вибіркова спрямованість потреб особистості на певну групу соціальних цінностей. Ціннісна орієнтація лежить в основі мотивів діяльності людини, вона пов'язана з бажаннями, інтересами, емоціями та почуттями.

Ціннісні орієнтації вихователя починають формуватися під час навчання у закладі вищої освіти, у процесі професійного становлення. І. Зязюн виділяє такі ціннісні орієнтації вчителя, які можуть бути сформовані й у вихователя:

- 1) на себе (щоб вихованці вбачали в мені знаючого педагога);
- 2) на засоби педагогічного впливу;
- 3) на особистість вихованця, його можливості, потреби;
- 4) на цілі педагогічної діяльності [55].

Однією із вимог Базової програми розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» є створення оптимальних педагогічних умов організації життєдіяльності дошкільника, передбачаючи широке розгортання і збагачення змісту специфічних дитячих форм діяльності [4]. Реалізацію цієї вимоги має здійснювати професійно компетентний фахівець, тобто добре підготовлений педагогічний працівник дошкільної освіти до практичної роботи в сучасних

навчальних закладах.

Метою педагогічної діяльності є перетворення об'єкта педагогічної праці вихователя на рівноправного суб'єкта, здатного до саморозвитку, самореалізації, відповідно до його індивідуальних можливостей і потреб.

Справжній вихователь-майстер відчуває потребу в максимальній самовіддачі, постійному самовдосконаленні, безкорисливому служінні дошкільному дитинству. Вихователь є тоді майстром, коли відчуває постійну потребу у взаємодії з вихованцями, у процесі якої передає їм свої знання про навколишній світ, виховує людські якості, навчає бути Людиною.

Гуманістична спрямованість вихователя – це надзавдання, яке визначає повсякденні завдання педагога-майстра. Виявляється вона в активній життєвій позиції.

Наступним компонентом педагогічної майстерності, її основою є професійні знання. Вихователь дошкільного закладу повинен мати ґрунтовні знання з гуманітарних і соціально-економічних, фундаментальних і професійно-орієнтованих дисциплін.

Основою професійної діяльності вихователя дошкільного закладу є знання вікових та індивідуальних психолого-педагогічних особливостей розвитку дітей дошкільного віку. Ураховуючи їх, вихователь планує подальшу роботу: організовує ігрову діяльність, самостійну, навчальну, конструктивну, образотворчу тощо. Знання вікових особливостей необхідне для використання адекватних вікові, ситуації форм, методів і прийомів роботи: педагог ураховує закономірності розвитку пізнавальних здібностей дітей різного віку [58].

Вихователь дошкільного закладу повинен чітко знати концептуальні основи організації освітньо-виховного процесу, основні напрями розвитку закладу. Ці знання педагог використовує в процесі складання календарно-тематичних і перспективних планів роботи з дітьми в різних вікових групах.

Вихователь закладу дошкільної освіти постійно повинен бути в курсі сучасних досягнень педагогічної науки в галузі дидактики і дошкільної освіти. Для успішної реалізації освітньої програми виховання і навчання в

дошкільному закладі впроваджуються здоров'язбережувальні й здоров'яформувальні технології. Вихователь повинен чітко знати ці технології, їх цілі, завдання, зміст, умови впровадження в освітній процес, ефективність передбачуваного результату.

Педагогічна інноваційна діяльність в дошкільному закладі пов'язана з перетворенням, удосконаленням освітнього процесу, із введенням нових, стабільних елементів. На сьогодні у сферу інноваційної діяльності залучені вже не окремі дошкільного заклади і педагоги-новатори; практично в кожному дошкільному навчальному закладі інноваційні перетворення набувають системного характеру. Створені нові типи, види і профілі дошкільних закладів, нові освітні програми, що дозволяють забезпечити варіативність освітньо-виховного процесу, орієнтованого на індивідуальність дитини і запити її сім'ї [37, 9].

Особистісне ставлення вихователя до того, що повідомляється, учить дітей мислити, виробляти власне ставлення, погляди, оцінки, а також дозволяє вихованцям дізнатися про особистісні якості і позиції педагога. Майстерність педагога виявляється в «олюдненні», «оживленні» знань, які не просто передаються із книг дитячій аудиторії, а викладаються як свій погляд на світ. На основі педагогічних знань формується педагогічна свідомість – своєрідні принципи і правила, які лежать в основі дій і вчинків особистості. Ці принципи і правила вихователь виробляє на основі свого досвіду, але усвідомити їх допомагають знання.

Отже, вихователь закладу дошкільної освіти повинен оволодіти такими знаннями:

- 1) методологічними – знаннями загальних принципів вивчення педагогічних явищ, закономірностей соціалізації виховання і навчання;
- 2) теоретичними – знанням цілей, принципів, змісту, методів і форм педагогічної діяльності і закономірностей формування і розвитку особистості дитини дошкільного віку;
- 3) методичними – знаннями методик виховання і навчання дітей

дошкільного віку;

4) технологічними – знаннями способів і прийомів виховання і навчання, тобто оволодіння педагогічною технікою [33].

Швидкість набуття педагогічної майстерності не регламентується ростом професійних знань, оскільки в цьому процесі велику роль відіграють педагогічні здібності.

Здібності – індивідуальні особливості людини, від яких залежить успішне виконання певних видів діяльності. Здібності не даються від природи в готовому вигляді. Велике значення у їх формуванні мають задатки. Здібності можуть формуватися в певних соціальних умовах, у процесі засвоєння, а потім і творчого застосування знань, умінь і навичок [65].

Посилаючись на дослідження Ф. Гоноболіна, Н. Кузьміної, В. Крутецького, І. Зязюн розрізняє такі педагогічні здібності вчителя:

1) комунікативність, тобто здатність спілкуватися. Вона охоплює добре ставлення до людей, контактність, доброзичливість. Низький рівень комунікативності педагога руйнує середовище професійної діяльності, створює труднощі на шляху до взаємодії з вихованцями;

2) перцептивні здібності передбачають наявність професійної далекоглядності, спостережливості, емпатії, педагогічної інтуїції, уміння читати настроїв і думки по очах дітей, розуміти мотиви вчинків. Спостережливість вимагає вміння бачити і чути, аналізувати, переробляти отриману інформацію. Спостережливість і досвід – це основа інтуїції.

3) динамізм – здатність до переконання і навіювання; це внутрішня енергія, гнучкість та ініціатива в різноманітності впливів;

4) емоційна стійкість – уміння володіти собою в різноманітних ситуаціях, здатність до саморегуляції;

5) оптимістичне прогнозування – провідна педагогічна здібність, що передбачає опору на позитивні сторони вихованця;

6) креативність – здатність до творчості [55].

Серед сучасних класифікацій педагогічних здібностей найбільш повною і

детальною є класифікація М. Станкіна [76], який розрізняє такі основні педагогічні здібності:

- 1) експресивні – уміння педагога образно і яскраво висловлювати думки з допомогою слова і невербальних засобів;
- 2) дидактичні;
- 3) перцептивні – уміння сприймати внутрішній світ того, хто навчається, відчувати його психічний стан у кожен окремий момент, виявляти його ставлення до занять;
- 4) авторитарні – здатність швидко завойовувати повагу, а надалі – високий авторитет;
- 5) комунікативні;
- 6) особистісні – здатність виявляти педагогічний такт;
- 7) організаційні;
- 8) конструктивні;
- 9) мажорні – це оптимізм і гумор педагога, які допомагають активізувати навчальний процес, попередити чи безболісно ліквідувати конфлікт, зняти напругу;
- 10) гностичні;
- 11) психомоторні – здатність, яка забезпечує рухові навички;
- 12) здібність до розподілу й концентрації уваги – готовність на занятті й усіх інших видах діяльності тримати в полі зору всю групу вихованців, бачити одночасно кожного окремо, контролюючи при цьому свою поведінку – мовлення, жести, вираз обличчя, позу [76].

Ще одним компонентом педагогічної майстерності є професійні вміння вихователя закладу дошкільної освіти. Уміння – здобута на основі досвіду, знання здатність належно робити що-небудь; готовність до практичних і теоретичних дій, які виконуються швидко, точно і свідомо на основі засвоєних знань і життєвого досвіду. І. Зязюн розрізняє дві групи вмінь педагога.

Перша група – це вміння керувати своєю поведінкою: техніка володіння своїм організмом, керування емоціями, опанування умінь соціальної перцепції.

Друга група – пов’язана з умінням впливати на особистість і колектив: техніка організації контакту, управління педагогічним спілкуванням, організація колективних творчих справ [55].

На погляд Л. Загородньої та С. Тітаренко професійні вміння вихователя дошкільного закладу містить такі групи вмінь: уміння самопрезентації, уміння взаємодіяти з вихованцями, їх батьками і колегами; уміння самовдосконалювати педагогічну техніку [19].

Психолого-педагогічні і спеціальні знання є необхідною, але недостатньою умовою професійної компетентності. Практичне розв’язання педагогічних завдань забезпечують уміння і навички, передумовою яких є теоретико-практичні і методичні знання.

Педагогічні уміння – це сукупність послідовно розгорнутих дій, що ґрунтуються на теоретичних знаннях [43]. Частина цих дій може бути автоматизованою.

Зміст теоретичної готовності вихователя виявляється в узагальненому умінні педагогічно мислити, що передбачає наявність у педагога аналітичних, прогностичних, проєктивних, а також рефлексивних вмінь.

Аналітичні уміння складаються з таких вмінь:

- аналізувати педагогічні явища, тобто розчленовувати їх на складові елементи (умови, причини, мотиви, стимули, засоби, форми прояву);
- осмислювати роль кожного елемента у структурі цілого і у взаємодії з іншими;
- знаходити в педагогічній теорії положення, висновки, закономірності, що відповідають логіці даного явища;
- правильно діагностувати педагогічне явище;
- формулювати стрижневе педагогічне завдання (проблему);
- знаходити способи оптимального вирішення його [43].

Прогностичні уміння пов’язані з управлінням педагогічним процесом і передбачають чітку уяву в свідомості вихователя, який є суб’єктом управління, мету його діяльності, спрямовану на очікуваний результат. Педагогічне

прогнозування ґрунтується на достовірних знаннях суті і логіки педагогічного процесу, закономірностей вікового і індивідуального розвитку вихованців. До складу прогностичних умінь вихователя входять такі уміння:

- постановка педагогічних цілей і завдань;
- відбір способів досягнення цілей, завдань;
- передбачення результату;
- передбачення можливих відхилень і небажаних явищ;
- визначення етапів педагогічного процесу;
- приблизна оцінка передбачуваних витрат засобів, праці і часу учасників педагогічного процесу;
- планування змісту взаємодії учасників педагогічного процесу [43].

Педагогічне прогнозування вимагає від вихователя оволодіння такими прогностичними методами, як моделювання, висування гіпотез, мисленнєвий експеримент тощо.

Проективні вміння забезпечують конкретизацію цілей навчання та виховання і поетапну їх реалізацію. Проективні уміння включають:

- переведення цілі і змісту освіти та виховання у конкретні педагогічні завдання;
- планування змісту і видів діяльності учасників педагогічного процесу з урахуванням їх потреб та інтересів, можливостей матеріальної бази, власного досвіду і особистісно-ділових якостей;
- обґрунтування способів їх поетапної реалізації;
- визначення аранжованого комплексу цілей і завдань для кожного етапу педагогічного процесу;
- планування індивідуальної роботи з учнями з метою розвитку їх здібностей, творчих сил і дарувань;
- планування системи прийомів стимулювання активності учнів;
- планування розвитку виховного середовища і зв'язків з батьками та громадськістю [52].

Рефлексивні уміння мають місце при здійсненні педагогом контрольної діяльності, спрямованої на себе, на осмислення і аналіз власних дій. Для педагога важливо встановити рівень результативності (позитивної чи негативної) власної діяльності. У процесі такого аналізу визначається:

- правильність постановки цілей, їх трансформації у конкретні завдання;
- адекватність комплексу визначених завдань наявним умовам;
- відповідність змісту діяльності вихованців поставленим завданням;
- ефективність застосовуваних методів, прийомів і засобів педагогічної діяльності;
- відповідність застосовуваних організаційних форм віковим особливостям учнів, рівневі їх розвитку, змісту матеріалу та ін.;
- причини успіхів і невдач, помилок і труднощів у процесі реалізації поставлених завдань навчання і виховання [42].

Зміст практичної готовності вихователя виражається у зовнішніх уміннях, тобто в діях, які можна спостерігати. До них належать організаторські і комунікативні уміння. Нагадаємо, що організаторська діяльність педагога забезпечує залучення дітей до різних видів діяльності й організацію діяльності колективу, яка перетворює його із об'єкта в суб'єкт виховання. Організаторські уміння педагога бувають мобілізаційними, інформаційними, розвивальними і орієнтаційними.

Мобілізаційні вміння вчителя обумовлені:

- привертанням уваги дітей і розвитком у них стійких інтересів до навчання, праці та інших видів діяльності;
- формуванням потреби у знаннях, праці, інших видах діяльності; озброєнням вихованців навичками навчальної роботи;
- формуванням в учнів активного, самостійного і творчого ставлення до явищ навколишнього середовища шляхом створення спеціальних ситуацій для прояву вихованцями моральних вчинків [52].

Інформаційні уміння пов'язані не тільки з безпосереднім викладом навчальної інформації, а й з методами її отримання та обробки. Серед них

уміння і навички роботи з друкованими джерелами і бібліографування, уміння здобувати інформацію з інших джерел і переробляти її відповідно до цілей і завдань педагогічного процесу. Інформаційними є також уміння:

- доступно викладати навчальний матеріал, із урахуванням специфіки предмета, рівня підготовленості учнів, їх життєвого досвіду і віку;
- логічно правильно будувати процес передачі навчальної інформації, використовуючи різні методи і їх поєднання: розповідь, пояснення, бесіду, проблемний, індуктивний, дедуктивний виклад матеріалу та інші;
- доступно, лаконічно і виразно формулювати питання;
- ефективно використовувати ТЗН (технічні засоби навчання), ЕОТ (електронно-обчислювальну техніку), засоби наочності (графіки, діаграми, схеми тощо);
- оперативно змінювати (у випадку необхідності) логіку і спосіб викладу матеріалу [73].

Розвивальні уміння передбачають:

- визначення «зони найближчого розвитку» (Л. Виготський) окремих вихованців, групи в цілому;
- стимулювання пізнавальної самостійності і творчого мислення, потреби у встановленні логічних (окремого до загального, виду до роду, посилення до наслідку, конкретного до абстрактного) і функціональних (причини – наслідку, цілі – засобу, кількості – якості, дії – результату) відношень;
- створення проблемних ситуацій і інших умов для розвитку пізнавальних процесів, почуттів дітей;
- формування і постановку питань, які вимагають застосування засвоєних раніше знань;
- створення умов для розвитку індивідуальних особливостей, здійснення з цією метою індивідуального підходу до вихованців [25].

Орієнтаційні уміння спрямовані на формування морально-ціннісних установок вихованців і наукового світогляду; організацію спільної творчої

діяльності, яка розвиває соціальне значущі якості особистості.

Комунікативні уміння вихователя – це взаємопов'язані групи перцептивних умінь, власне умінь спілкування (вербального) та умінь і навичок педагогічної техніки.

Перцептивні уміння допомагають розуміти інших. Для цього необхідно вміти проникати в індивідуальну суть іншої людини, визначати її ціннісні орієнтації, які знаходять вираження в її ідеалах, потребах, інтересах, у рівні домагань. Крім того, необхідно знати наявні у дитини уявлення про себе.

Уміння педагогічного спілкування – це уміння розподіляти увагу і підтримувати її стійкість; обирати відповідно до групи й окремих дітей найдоцільніші способи поведінки і звертань; аналізувати вчинки вихованців, визначати мотиви, якими вони керуються, їхню поведінку в різних ситуаціях; створювати досвід емоційних переживань дітей, забезпечувати атмосферу благополуччя у групі; керувати ініціативою у спілкуванні, використовуючи для цього багатий арсенал засобів, які підвищують ефективність взаємодії [41].

Фахово-методичні вміння – це специфічні вміння, пов'язані з організацією конкретної діяльності, якій навчають дошкільнят. Цими вміннями майбутні вихователі оволодівають під час вивчення фахових методик, дошкільної педагогіки, дисциплін інформаційного циклу. Так, опановуючи методику зображувальної діяльності, вихователь має оволодіти вміннями навчити дитину помічати красиве в навколишній дійсності й оцінювати це, послуговуючись естетичними еталонами; сприймати об'єкт та аналізувати його з метою подальшого відображення в продуктах зображувальної діяльності – малюнку, аплікації, ліпленні, конструюванні; навчити техніці, зокрема й нетрадиційній, малювання, аплікації, ліплення, конструювання із застосуванням адекватних зображувальних засобів; навчити аналізувати власні роботи і роботи своїх однокласників [38].

Відповідно до методики ознайомлення дітей з природою вихователь повинен володіти вмінням навчити вихованців спостерігати за об'єктами і

явищами природи, класифікувати живі і неживі об'єкти природи на основі аналізу їхніх особливостей, встановлювати взаємозв'язки і залежності, які існують між різними об'єктами, доглядати за квітами, тваринами, здійснювати елементарну пошукову і природоохоронну діяльність, дотримуватися правил природододільної поведінки визначати місце і роль людини в системі «природа-людина» [77].

Під час вивчення методики розвитку мови майбутній вихователь повинен оволодіти вмінням навчити дітей чітко вимовляти звуки, диференціювати їх, здійснювати звуковий аналіз слів, орієнтуватися в системі приголосних і голосних звуків, складати різні види розповіді – за картиною, іграшками та ін., виразно читати вірш напам'ять, слухати літературні твори, відповідати на запитання за їх змістом, переказувати казку, оповідання, у власному мовленні правильно використовувати частини мови, спілкуватися з дорослими, однолітками відповідно до вимог етикету та вікових можливостей [7].

Вивчаючи методику формування елементарних математичних уявлень, вихователь виробляє вміння навчити дошкільнят розрізняти і порівнювати предмети за величиною, довжиною, висотою, товщиною, групувати їх за конкретною ознакою, орієнтуватися в просторі, часі, на площині, у геометричних фігурах – об'ємних і плоских, розв'язувати арифметичні задачі, рахувати, користуючись кількісною і порядковою лічбою, самостійно застосовувати математичні вміння в різноманітних видах діяльності [27].

Опановуючи методику естетичного виховання засобами музичного мистецтва, майбутній вихователь повинен оволодіти уміннями аналізувати музичні твори з погляду різних педагогічних завдань, розробити анкету для обстеження рівня музичного розвитку дітей, підібрати необхідний грамзапис для використання під час ранкової гімнастики, занять тощо; розучувати дитячі музичні твори; аналізувати на елементарному рівні структуру музичного твору, виконувати елементарні танцювальні рухи і вправи, віддзеркалювати засоби музичної виразності в русі тощо; а також навчити дітей слухати й емоційно відгукуватися на музику, розрізняти й називати жанри музики, її характер і

структуру музичного твору; помічати засоби музичної виразності; виразно співати пісні, виконувати танцювальні рухи під музику, передаючи її характер; грати на дитячих музичних інструментах соло і в ансамблі [15, 36].

Оволодіваючи фаховими вміннями під час вивчення методики фізичного виховання дошкільнят, студенти спрямовують свої зусилля на: уміння вчити дітей дотримуватися правил безпечного загартування організму силами природи, виконання правил особистої гігієни, режиму харчування, чергування активності і відпочинку; правильне виконання основних рухів, рухливі ігри, елементи спортивних ігор. А також на вміння: показувати і пояснювати основні рухи, фізичні вправи, давати чіткі пояснення, точні вказівки, розпорядження, інструкції, команди, використовуючи доступну і зрозумілу дітям термінологію; забезпечувати необхідну моторну та загальну щільність фізкультурних занять з урахуванням вікових особливостей дошкільників; забезпечувати прийоми страхування під час виконання дітьми різних рухів; регулювати міру навантаження дітей за об'єктивними та суб'єктивними ознаками в процесі їх рухової діяльності; виявляти гнучкість у керівництві навчальною діяльністю на заняттях з фізичної культури та в процесі самостійної рухової діяльності дошкільників [27].

До групи фахово-методичних умінь належать і уміння організації та керівництва різними видами дитячої творчості – ігрової, трудової, фізкультурно-оздоровчої, художньо-творчої. Так, серед основних умінь керівництва творчими сюжетно-рольовими іграми розрізняють уміння спостерігати за іграми дітей, діагностувати рівень розвитку ігрової діяльності кожної дитини і групи в цілому. Майбутній вихователь повинен вміти організовувати початок гри, розвивати її відповідно до навчально-виховних завдань, включатися в гру, виконуючи головні чи другорядні ролі, оцінювати гру з дітьми, створювати умови для розвитку творчості дитини в процесі гри [25].

Вимогою часу є вміння вихователя, необхідні для формування основ комп'ютерної грамотності старших дошкільників. Дослідниця С. Дяченко

відносить до них уміння:

1) володіти методикою використання комп'ютера в організації навчання дошкільників, прийомами оптимального поєднання комп'ютерних і традиційних технологій, методами використання комп'ютера в системі розвивального навчання;

2) використовувати комп'ютер для організації контролю засвоєння дошкільниками програмного матеріалу, діагностики та корекції розвитку особистості дитини, формувати у дітей гігієнічну культуру взаємодії з комп'ютером;

3) залучати батьків вихованців до інформаційного середовища навчального закладу, впливати на формування інформаційної культури батьків;

4) використовувати систему знань з основ інформатики й обчислювальної техніки, основ інформаційних технологій для дидактичного конструювання навичок роботи в локальних мережах, системах телекомунікацій [17, 23].

З фахово-методичними вміннями тісно переплітаються спеціальні. Це вміння в тій галузі діяльності, якої навчають дітей. При цьому в їх основі лежать задатки до конкретного виду діяльності. До спеціальних умінь вихователя належать уміння: малювати, ліпити, співати, грати на музичних інструментах, вишивати, виконувати фізичні вправи, складати вірші, артистичні вміння та ін.

Майбутній вихователь повинен володіти творчими вміннями, вміннями генерувати нестандартні ідеї, використовуючи асоціації, аналогії, комбінування, методи активізації творчості, алгоритми та спеціальні прийоми технологій творчості ТРВЗ у процесі розв'язання професійних завдань.

Творчий вихователь – це професіонал, здатний створювати в педагогічному процесі якісно нові матеріальні і духовні цінності. Він уміло поєднує у своїй педагогічній діяльності стереотипне, що додає процесу стійкість, стабільність, керованість, інваріантність, з інноваційним – таким, що продукує варіативність, свободу, мінливість [11].

Робота вихователя закладу дошкільної освіти характеризується як діяльність, якій властиві інтуїція, натхнення, винахідливість. Творча діяльність не може здійснюватися за шаблоном, оскільки невід'ємними її компонентами є оригінальність, відхід від штампів, несподіванка, уміння діяти інтуїтивно згідно з обставинами.

Творчому вихователю властиві особлива педагогічна захопленість, чітке розуміння педагогічної праці – виховання людини, спрямованості на оптимальні результати його вільного і щасливого розвитку, шанобливе ставлення до особистості кожної дитини, віра в її сили. Педагогічна захопленість – одна з найважливіших передумов педагогічної творчості. Вагомими є глибока і різностороння ерудованість вихователя, його загальна культура, начитаність, широта інтересів. Саме тому розвиток творчих умінь вихователя неможливий тільки у вузьких наочно-методичних межах, він вимагає широкого загальнокультурного багажу, що безперервно поповнюється і поглиблюється [11].

На сучасному етапі розвитку педагогічної науки в області дошкільної освіти вагоме значення приділяється взаємодії педагога з дитиною. Відповідно до сучасних вимог ця взаємодія може здійснюватися за умови, якщо у вихователя високо розвинуті комунікативні навички та сформовані вміння педагогічного спілкування. Низький рівень комунікації педагога руйнує середовище професійної діяльності, створює труднощі на шляху до взаємодії з вихованцями.

Отже, висновками до першого розділу нашої магістерської роботи можуть вважатися наступні узагальнення:

- реформування професійної освіти нині передбачає створення ступеневої системи підготовки педагогічних кадрів, розрахованих на задоволення потреб, інтересів студентів щодо власної самореалізації;

- основою професійної готовності до педагогічної діяльності вихователя закладу дошкільної освіти є: формування знань щодо змісту професійної діяльності фахівця з дошкільного виховання, оволодіння фаховими знаннями,

розвиток педагогічних здібностей, формування педагогічних вмінь та потреб в постійному особистісному і професійному самовдосконаленні;

– уміння професійно-педагогічної взаємодії є основою педагогічної діяльності та міжособових відносин з вихованцями, їх батьками та колегами по роботі;

– педагогічна діяльність не може здійснюватися без високого рівня розвитку в педагога комунікативних та організаторських вмінь, адже виконання будь-якого завдання вимагає активного спілкування вихователя з дітьми, уміння їх організовувати.

РОЗДІЛ 2

КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ВИХОВАТЕЛЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

2.1. Психолого-педагогічні вимоги до професійної компетентності вихователя закладу дошкільної освіти

Ефективність роботи освітніх закладів залежить не лише від програм навчання і виховання, а й від особистості педагога, його взаємин з дітьми. Безперечно, кожен талановитий, висококваліфікований, вдумливий педагог поєднує у своїй практиці загальнотеоретичні досягнення педагогіки, власний досвід, особистісні переваги та особливості дітей, з якими він працює. Тому навіть найдосконаліша теорія не може дати вичерпної відповіді, яким бути педагогу, однак вона є основою, на яку мусить опиратися навіть найобдарованіший з них.

Сучасні вимоги до професійної компетентності вихователя дітей дошкільного віку ґрунтуються на засадах Конституції України, Національної доктрини розвитку освіти, законів України «Про освіту», «Про дошкільну освіту», «Про вищу освіту», Базового компонента дошкільної освіти та інших державних нормативних документів. Вони висвітлені у законі «Про дошкільну освіту»: «Педагогічний працівник закладу дошкільної освіти – особа з високими моральними якостями, яка має вищу педагогічну освіту за відповідною спеціальністю та/або професійну кваліфікацію педагогічного працівника, забезпечує результативність та якість роботи, а також фізичний і психічний стан якої дозволяє виконувати професійні обов'язки» [64].

У психолого-педагогічній літературі поняття «професійна компетентність» розглядається як професійна підготовленість і здатність суб'єкта праці до виконання завдань і обов'язків повсякденної діяльності. Вона є мірою і основним критерієм визначення її відповідності вимогам.

Г.. Беленька вважає, що професійна компетентність вихователя – це інтегроване поняття, що охоплює: світоглядні позиції особистості, глибоку обізнаність і практичні вміння в обраній галузі діяльності, розвинення професійно значущі якості, побудований на цьому фундаменті авторитет. При цьому дослідниця застерігає: «Не можна розглядати професійну компетентність педагога-дошкільника лише як когнітивний компонент педагогічного професіоналізму та основу культури професійного мислення, свідомості й самосвідомості. Професійна компетентність педагога – вихователя дітей дошкільного віку – поняття значно ширше» [6, 14].

За визначенням А. Хуторського, компетенція – це «сукупність взаємопов'язаних якостей особистості (знань, умінь, способів діяльності), що задаються відносно певного кола предметів і процесів і є необхідним для того, щоб якісно продуктивно діяти» [85, 60].

Як вважає А. Богуш, компетенція – це комплексна характеристика особистості, яка охоплює результати її попереднього психічного розвитку: знання, навички та вміння, а також креативність, ініціативність, самостійність, самооцінку, самоконтроль [8].

Отже, компетенція – це об'єктивно-ідеальна категорія, що може використовуватися для характеристики будь-якої сфери діяльності людини, окреслювати її повноваження, права та обов'язки.

Г. Беленька розрізняє такі сфери компетенції вихователя дітей дошкільного віку: оздоровчо-профілактичну, діагностико-прогностичну, навчально-розвивальну, методичну, виховну, комунікативну, організаційно-педагогічну, контрольну, просвітницьку, самовдосконалення. Причому кожна з них потребує від педагога, крім професійних знань та умінь, ще й наявності позитивних світоглядних настанов і розвитку певних особистісних професійно значущих рис характеру [5, 47].

Основні професійні компетентності визначені в професійно-кваліфікаційній характеристиці вихователя дошкільного закладу. Вона містить сукупність базових компетентностей педагогічного працівника,

загальнофахових та спеціальнофахових компетентностей вихователя.

Базові компетентності вихователя закладу дошкільної освіти як педагогічного працівника включають в себе: фахову компетентність, тобто здатність до реалізації функцій професійної діяльності, а також соціальну, загальнокультурну, здоров'язберігаючу, громадянську та інформаційну компетентності.

Детальніше розглянемо загальнофахові компетентності. До них відносяться когнітивні, діяльнісні компетентності, які передбачають проінформованість про професійну діяльність, її цілі, задачі, здатність застосовувати та переносити в нові ситуації знання загальної та вікової педагогіки і психології, нормативно-правової бази, спеціальні знання, володіння методами пізнання, різними методиками педагогічної діяльності. Особлива увага приділяється соціально-особистісній компетентності. Вона включає професійно-педагогічне співробітництво, взаємодію з учасниками навчального процесу, прояв громадянських, моральних, професійних якостей. Вихователь повинен володіти технологіями усного і письмового спілкування різними мовами, зокрема українською та російською, спілкування через Internet, наявність розвинутих мовленнєвих навичок, володіння сучасними засобами зв'язку.

Спеціальнофахові компетентності розглядають вміння вихователя планувати, організовувати, проводити педагогічну роботу, спрямовану на формування всебічно розвиненої особистості дитини, а також здійснювати навчально-виховний процес, реалізовувати диференційований підхід в роботі з вихованцями та враховувати їх індивідуальні особливості. Майбутній вихователь повинен володіти спеціально-теоретичними, спеціально-методичними, спеціально-технологічними знаннями. Вони детально прописані в характеристиці, але ми виділимо основні. Педагогу-дошкільнику треба знати положення державного стандарту дошкільної освіти, вимог Державної базової програми, інструкцій з організації охорони життя і здоров'я дітей, сучасні досягнення педагогічної та психологічної науки. Вихователь повинен знати

програмово-методичні матеріали щодо показників компетентності дітей, володіти методиками дошкільного виховання. Окремим пунктом в кваліфікаційній характеристиці виділено результат педагогічної діяльності вихователя – це належний рівень розвитку дошкільника, який відповідає державному стандарту, збереження дитячої субкультури.

Сучасні вимоги висуваються і до особистості вихователя дітей дошкільного віку. Людина, яка взялася за важку і досить відповідальну справу виховання дошкільника, має бути порядною, чесною, доброю; спокійного норову, приємної зовнішності, високих моральних устоїв; любити дітей; терпимою і тактовною; всебічно освіченою, мати глибокі знання про напрями виховання і навчання; уміти навчати цікаво, доступно, сприяючи творчому розвитку дитини; уміти знайти спільну мову з дітьми, знати психологію і фізіологію дітей дошкільного віку.

Видатний український педагог, науковець ХХ століття С. Русова так писала про вихователя дітей дошкільного віку: «...Особа садівниці є головним фактором у садку, - вона дає йому прогресивний рух. Вона мусить бути веселою, приємною в поводженні з усіма: і дітьми, і дорослими, - повинна мати чистий, гарний одяг, приємний голос» [69, 155].

Педагог-новатор Ш. Амонашвілі до важливих особистісних якостей педагога відносить любов до дітей, доброту, емпатійність, оптимізм, які є складовими педагогічної майстерності: «...Ми (педагоги) повинні бути людьми доброї душі і любити дітей такими, які вони є... Доброта і любов дітей повинні бути не тільки станом, який переживається внутрішньо, але й головним мотивом, стимулом нашої педагогічної діяльності, спілкування з дитиною» [54, 10].

Професор Т. Поніманська виділяє такі основні особистісні якості, необхідні в професійній діяльності сучасного вихователя закладу дошкільної освіти: «здатність до рефлексії і контролю результатів педагогічної діяльності, співробітництва з дитиною на засадах гуманізації, розвитку її особистості; здатність до емоційної і моральної підтримки дитини; прагнення до емоційної

близькості у спілкуванні з нею, спрямування на психологічний комфорт і своєчасний розвиток особистості; бажання поповнювати знання, займатися самонавчанням і самовихованням для вдосконалення своєї педагогічної майстерності, здатність виявляти і враховувати у вихованні інтереси дітей та їхнє право на повагу» [61].

Поряд з високими моральними якостями, глибокими знаннями методики навчально-виховної роботи і психологічних особливостей дітей дошкільного віку вихователь повинен мати комплекс професійно важливих психологічних якостей, які визначають його педагогічну майстерність. Ці вимоги диктує специфіка професії вихователя й об'єкта його діяльності – особистості дошкільника. Сучасний вчений В. Войтко вважає, що «особисті якості педагога (учителя, вихователя) – це благодатний ґрунт, на якому виростає його психологічна культура, це система антропологічних, психологічних, педагогічних знань, умінь і навичок...» [10, 26]. Вони є специфічними і властивими лише педагогові і нікому іншому. До основних особистісних якостей педагога вчений відносить:

- здатність усе життя вчитися, самовдосконалюватися;
- постійну орієнтацію на виховну діяльність;
- привабливий зовнішній вигляд;
- володіння майстерністю «емоційного зараження» та психологічного магнетизування;
- порядність, скромність, гордість, чесність, принциповість, дбайливість, повагу, гідність, благородство та ін.;
- здатність до творчості [10, 27].

Педагогічна діяльність висуває високі вимоги до емоційної сфери вихователя. Дітям дошкільного віку особливо необхідно, щоб у їх вихователя будь-яке почуття (радості, подиву, незадоволення та ін.) проявлялося дуже яскраво. Висока експресивність, емоційна виразність вихователя викликають відповідні почуття дитини, сприяють народженню співпереживання. З вихователем, який не вміє виявляти свої почуття, дитині сумно, нецікаво. З

іншого боку, вихователь має бути емоційно стійкою особистістю, стримувати спалахи роздратованості і гніву. Постійні нотації педагога дають негативний ефект: діти звикають до них, перестають на них реагувати, часто намагаються дошкулити вихователю, спеціально здійснюючи «недозволені» вчинки.

Справедливість, принциповість, доброзичливість, чуйність, терпимість, вміння розуміти вчинки дітей та передбачати їх поведінку, здатність стримувати роздратування та ін. – фундамент для досить складного психологічного утворення, яке називається педагогічним тактом і необхідне кожному педагогу, зокрема вихователю дошкільного закладу. Педагогічний такт потрібен вихователю для успішного виконання виховних і освітніх функцій, досягнення повного взаєморозуміння з батьками вихованців і колегами.

Високі вимоги ставить педагогічна діяльність і до мови вихователя. Є. Аркін писав: «Мовлення вихователя повинне бути ясным, точним, зрозумілим і виразним. Розвиток мови в дитини вимагає від вихователя невинної роботи над культурою власного мовлення» [3, 322].

Особливого значення вчений надавав культурі голосу вихователя. Справа не тільки в тому, що при хорошій культурі голосу вихователя дитина отримує чудові зразки наслідування, але й у тому, що голос, його чіткість, тембр, виразність, вольова напруга впливають на всю нервово-психічну діяльність дитини, з якою нерозривно пов'язана діяльність голосового апарату [3, 224]. У дошкільному дитинстві у спілкуванні дорослих з дитиною, її вихованні значну роль відіграють словесні методи і прийоми. Тому вихователь повинен уміти логічно, грамотно, чітко формулювати свої думки в доступній для дітей цього віку формі. Особливе значення має емоційне забарвлення мови вихователя, її виразність. Ці якості мовлення педагогові потрібно формувати. Ще С. Русова зауважувала, що мову необхідно всякими засобами розвивати, робити ясною, чепурною, щирою, бо вона – творче знаряддя, за допомогою якого виховується думка, серце, слово правди і краси [67, 11]. Отже, такі вимоги до мови вихователя пояснюються не лише тим, що вона є формою вираження його

думок, а й тим, що вона – еталон, взірець для наслідування, важливий фактор розвитку мови дошкільників. Сучасний науковець, професор А. Богуш переконана, що у кожного педагога має бути свій мовний етикет і мовний стиль, який визначається не тільки правильною вимовою, а й бездоганним володінням позамовними засобами (мімікою, жестами, темпом мовлення та ін.). На її думку вихователь повинен бути мовлянином, носієм живого українського слова [8, 55].

Специфічні вимоги ставляться до уваги вихователя закладу дошкільної освіти. Він повинен уміти в потрібний момент зосередитися на об'єкті або процесі діяльності. Стійка і глибока концентрація уваги допомагає вихователю виконувати ту чи іншу роботу якісно і в коротші терміни. Під час проведення навчальних занять, рухливих ігор, інших заходів навчального та виховного характеру вихователь мусить швидко й легко переключати свою увагу з одного об'єкта, виду діяльності чи форми роботи на інші. З'ясовано, що у вихователів, які здатні часто, легко і швидко переключати свою увагу, значно чіткіше, організованіше, жвавіше та цікавіше проходять рухливі ігри та інші види динамічних робіт, ніж у вихователів, які на мають такої здатності. У процесі виконання навчальних та виховних функцій вихователь часто спрямовує свою увагу не на один, а одночасно на кілька об'єктів, видів діяльності.

На успішність роботи вихователя закладу дошкільної освіти впливають і особливості його пам'яті. Він повинен мати добре розвинуте довільне запам'ятовування, щоб запам'ятати велику кількість казок, оповідань, загадок, пісень, різноманітну інформацію про явища природи, життя тваринного світу, звичаї різних народів нашої та інших країн. Пам'ять вихователя має бути оперативною, щоб швидко і своєчасно аналізувати потрібні знання. У роботі з дошкільнятами допомагає і добре розвинута короткочасна наочно-образна пам'ять вихователя. Динамічний характер занять, ігор з вихованцями часто ставить його перед необхідністю швидко запам'ятати будь-яку наочно-образну інформацію при короткочасному її сприйманні і відразу ж відтворити її, продемонструвати дітям.

Слід зупинитися ще на одній важливій рисі професійного портрету сучасного вихователя – це його комп'ютерна компетентність і культура. Із засобами інформаційно-комунікаційних технологій сучасний малюк ознайомлюється дуже рано, ще на етапі дошкільного дитинства. Цей процес найчастіше відбувається стихійно, неконтрольовано, завдаючи іноді більше шкоди, ніж користі. Щоб старший дошкільник міг вільно користуватися комп'ютером як засобом різноманітної пізнавальної діяльності, він має набути елементарної комп'ютерної грамотності. На цьому наголошується і в Базовому компоненті дошкільної освіти, і в новій освітній програмі розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі». Тільки вихователь, який володіє комп'ютерною компетентністю й культурою, спроможний грамотно організувати спілкування дошкільників з комп'ютером і умовах дошкільного закладу і допомогти батькам правильно організувати цей процес удома [4].

Успіх педагогічної діяльності значною мірою забезпечує професіоналізм вихователя – високу професійну кваліфікацію і компетентність, володіння ефективними професійними вміннями і навичками, способами успішного розв'язання професійних завдань. Основними його рисами є:

- 1) педагогічна ерудиція – обсяг необхідних знань, які вихователь застосовує у своїй діяльності для розв'язання педагогічних завдань;
- 2) педагогічне мислення – практичність, конкретність, оперативність мислення, його логічність, системність, гнучкість, оригінальність та креативність, здатність бачити процеси та явища в динаміці й розвитку;
- 3) педагогічна інтуїція – швидке прийняття рішення педагогом з передбаченням подальшого розвитку ситуації без повного її аналізу;
- 4) уміння організувати педагогічне спілкування – зробити його оптимально комфортним, сприяти розкриттю індивідуальності дитини, уміння викликати повагу, довіру в дітей, бути авторитетом у їхніх очах [35].

Професіоналізм вихователя дітей дошкільного віку полягає передусім у глибокому усвідомленні значення періоду дитинства в житті людини та його самобутності, неповторності. Вищою формою професіоналізму вихователя є

педагогічна майстерність. Проте шлях оволодіння педагогічною майстерністю, творчістю тривалий і складний.

Вихователь як фахівець повинен мати високу культуру, бути представником передової частини суспільства – еліти. Висока культура поведінки разом із високим рівнем розвитку інтелекту, тобто освіченістю, визначається як інтелігентність.

Отже, педагогічна діяльність ставить високі вимоги до комплексу психологічних якостей вихователя закладу дошкільної освіти. Урахування цих вимог у процесі професійної підготовки майбутніх педагогів ЗДО відіграє важливу роль в укомплектуванні дошкільних закладів морально вихованими, освіченими працівниками, професійно здатними за своїми психологічними якостями до діяльності вихователя.

2.2. Методи формування комунікативної компетентності майбутнього вихователя закладу дошкільної освіти в процесі навчання

Комунікативна компетенція – комплексне застосування мовних і немовних засобів з метою комунікації, спілкування в конкретних соціально-побутових ситуаціях, уміння орієнтуватися в ситуації спілкування, ініціативність спілкування.

Педагогічна діяльність не може здійснюватися без високого рівня розвитку в педагога комунікативних та організаторських нахилів. Адже виконання будь-якого педагогічного завдання вимагає активного спілкування вихователя з дітьми, уміння їх організувати. Комунікативна компетентність вихователя включає в себе взаємопов'язані групи перцептивних умінь, власне умінь педагогічного спілкування та умінь і навичок педагогічної техніки.

Педагогічне спілкування як професійне спілкування вчителя, вихователя досліджувалося багатьма науковцями, тому і існує багато його визначень. За І. Зязюном, «професійне педагогічне спілкування – це комунікативна взаємодія

педагога з учнями, батьками, колегами, спрямована на встановлення сприятливого психологічного клімату, психологічну оптимізацію діяльності і стосунків» [55, 113].

Усі визначення за своїм змістом подібні і передають сутність педагогічного спілкування, яка полягає у взаємодії педагога і вихованців.

Психологи Я. Коломинський і Є. Панько, які вивчали роль педагогічного спілкування в професійній діяльності вихователя дошкільного закладу, дійшли висновку, що «вихователь проектує мікросередовище в групі і ДНЗ у цілому, а отже, від його комунікативних умінь значною мірою залежить ефективність процесу спілкування й успішний психічний розвиток вихованців» [28; 51]. Учені поділяють впливи в педагогічному спілкуванні на усвідомлені й неусвідомлені. Усвідомленими вони вважають вербальні і невербальні дії вихователя, які він будує і сприймає сам саме як засоби виховної дії, спрямовані на формування особистості дитини, створення сприятливого педагогічного доцільного клімату. Неусвідомлені впливи вихователя дослідники розглядають як такі дії педагога, котрі він не усвідомлює як засоби впливу на дитину чи групу в цілому. Психологи акцентують увагу на тому, що в процесі спілкування реалізується досить важлива соціально-перцептивна функція. Вони зауважують, що оптимальність педагогічного спілкування також залежить і від уміння вихователя використовувати мистецтво, казку, пісню, музику як засіб впливу на дитину.

Педагогічне спілкування як професійно-етичний феномен потребує від вихователя спеціальної підготовки не лише для оволодіння технологією взаємодії, а й для набуття морального досвіду, педагогічної мудрості в організації стосунків з дітьми, їх батьками, колегами у різних сферах навчально-виховного процесу. І. Зязюн вважає, що залежно від змісту і сфери функціонування за якісними ознаками воно може бути професіональним і непрофесіональним. Професіональне педагогічне спілкування на рівні майстерності взаємодії забезпечує через вихователя трансляцію вихованцям людської культури, сприяє засвоєнню знань, формуванню основ ціннісних

орієнтацій, світогляду, власної гідності дитини. Непрофесіональне педагогічне спілкування породжує страх, невпевненість, спричинює зниження працездатності, загальної активності, формування необ'єктивної самооцінки у вихованців. Зрештою, у дітей виникає стійке негативне ставлення до вихователя і до дошкільного закладу в цілому [55].

Отже, спілкування в роботі вихователя є засобом:

- самопрезентації вихователя;
- виконання навчально-виховних завдань;
- соціально-психологічного забезпечення виховного процесу;
- організації взаємовідносин вихователя і дітей, що забезпечує успішність самореалізації вихованців;
- організації співпраці вихователя з колегами і батьками вихованців.

Педагогічне спілкування – процес складний, багат шаровий, безперервний, багатофункціональний.

Для того, щоб навчитися професіонального спілкування, треба чітко уявляти структуру цього процесу, знати, які вміння забезпечують його здійснення, яким чином можна вдосконалювати виховний вплив на дітей. За В. Кан-Каликом, є чотири етапи комунікації [24].

1. Прогностичний – моделювання педагогом майбутнього спілкування. На цьому етапі закладаються основи майбутньої взаємодії: планування й прогнозування змісту, структури, засобів спілкування. Зміст його охоплює визначення мети взаємодії, аналізу стану співрозмовника та аналіз ситуації. Плануються ймовірні способи комунікації, передбачається сприймання інформації співрозмовником, його реакція на неї. Вихователь повинен продумати не тільки те, що і як буде говорити дітям, але й передбачити їхню реакцію на сказане та продумати методи і прийоми, що допоможуть гідно вийти із непередбачуваних ситуацій, які можуть створити самі вихованці. Для цього вихователеві потрібні уява, глибокі знання особливостей своїх вихованців, вміння сприймати й адекватно оцінювати людину.

2. Комунікативна атака – початковий етап спілкування. Його мета –

організація безпосереднього спілкування в момент початкової взаємодії. У цей час педагог виявляє ініціативу, що дає йому змогу керувати спілкуванням. Для цього вихователіві необхідно оволодіти технікою швидкого включення у взаємодію, прийомами самопрезентації, динамічного впливу на аудиторію. Вихователь повинен чітко знати і вміло користуватися прийомами привертання уваги дітей і її концентрації на основному виді діяльності, якою їм пропонують зайнятися.

3. Керування спілкуванням – це свідомо і цілеспрямована організація взаємодії з коригуванням процесу спілкування відповідно до визначеної мети, коли здійснюється обмін інформацією, оцінка з приводу цієї інформації, взаємооцінювання співрозмовників. Вихователь створює доброзичливу атмосферу, щоб дати дитині можливість повністю розкритися, самореалізуватися, самоствердитися, задовольнити пізнавальні потреби. Але водночас він повинен непомітно спрямовувати активність дитини на досягнення поставленої мети спілкування. Вихователіві необхідні вміння підтримати ініціативу дітей, організувати діалогічне спілкування, коректувати свій задум з поправкою на реальні умови.

4. Аналіз спілкування. Головне завдання цього етапу – співвіднесення мети, засобів, результатів взаємодії, а також моделювання подальшого спілкування. У процесі аналізу вихователь зазначає вдалі моменти взаємодії, помилки, намагається їх пояснити, знайти їх причини. Для цього педагогові потрібні хороша увага і пам'ять, яка фіксує слова, емоції і дії вихованців. Це етап самокорегування [24].

Щоб професійне педагогічне спілкування було ефективним, вихователю слід зважати на такі умови:

1) дотримання принципу суб'єкт-суб'єктної взаємодії, що передбачає готовність вихователя бачити і розуміти співрозмовника, перебувати в рівній психологічній позиції з ним, розуміти його погляди;

2) урахування вікових та індивідуальних особливостей партнера по спілкуванню, зокрема його репрезентативної системи – основного каналу

світосприйняття;

3) володіння вербальними засобами комунікації: технікою мовлення та комунікативними якостями мовлення;

4) володіння невербальними засобами спілкування: правильно встановлювати дистанцію під час спілкування, користуватися поглядом, жестами;

5) володіння вміннями психотехніки: керувати власним психофізичним станом, емоціями, розуміти психофізичний стан партнера по спілкуванню, вчасно помічати найменші зміни в ньому й адекватно на них реагувати;

б) дотримання педагогічного такту;

7) урахування емоційного стану співрозмовника та обставин, за яких відбувається спілкування;

8) урахування загального культурного рівня та педагогічної освіченості співрозмовника.

Отже, уміння педагогічного спілкування – це уміння розподіляти увагу і підтримувати її стійкість; обирати відповідно до групи й окремих вихованців найдоцільніші способи поведінки і звертань; аналізувати вчинки вихованців, визначати мотиви, якими вони керуються, їхню поведінку в різних ситуаціях; створювати досвід емоційних переживань дітей, забезпечувати атмосферу благополуччя у групі; керувати ініціативою у спілкуванні, використовуючи для цього багатий арсенал засобів, які підвищують ефективність взаємодії.

Педагогічна техніка є сукупністю умінь і навичок, необхідних для стимулювання активності як окремих дітей, так і колективу в цілому. До неї входять уміння обирати правильний стиль і тон у спілкуванні, керувати їх увагою, темпом діяльності, навичками демонстрації свого ставлення до вчинків вихованців [58].

У психолого-педагогічній літературі існують неоднозначні погляди на педагогічну техніку. Ще А. Макаренко розглядав її у двох планах: широкому і вузькому. У широкому розумінні педагогічна техніка охоплює всі аспекти володіння найбільш ефективними формами й методами навчання та виховання,

тобто володіння технологією педагогічного процесу. У вузькому розумінні вона є складовою організаційної діяльності педагога, його поведінки, спеціальних знань та навичок, без яких неможливо бути хорошим учителем, вихователем. Сучасні дослідники О. Мороз, В. Омеляненко, С. Омельченко, Ю. Турчанінова та ін. розглядають педагогічну техніку, на наш погляд, у вузькому розумінні, відносячи до неї лише вміння володіння жестами, мімікою, поглядом, позою; вміння розуміти свій психічний стан та керувати ним [44; 81]. Інші вчені Т. Андрюшина, Г. Залесов, В. Ніколаєнко теж виділяють серед умінь педагогічної техніки вміння володіти засобами особистого впливу (голосом, жестами, мімікою, поставою); вміння педагогічно доцільно організувати свою поведінку і окремо розглядають ораторські, дидактичні, комунікативні, перцептивні вміння [65]. Такий поділ професійних умінь педагога нам здається недоцільним, адже володіння голосом, невербальними засобами спілкування є важливими складовими комунікативних умінь, а без перцептивних умінь неможливо правильно оцінити свій психічний стан, отже вони є необхідними елементами психотехніки вчителя, вихователя, а значить, органічними компонентами єдиного цілого – педагогічної техніки.

Більш раціональними та ширшими, нам здаються, погляди на структуру педагогічної техніки Н. Тарасевич. Вона поділяє професійні вміння вчителя на дві групи. Перша – пов'язана з умінням педагога керувати своєю поведінкою: техніка володіння своїм організмом (мімікою, пантомімікою), керування емоціями, настроєм для зняття зайвого психічного напруження, збудження творчого стану почуття: опанування вмінням соціальної перцепції (техніка керування увагою, уявою), техніка мовлення (керування диханням, дикцією, темпом мовлення). Друга група пов'язана з умінням впливати на особистість, колектив: техніка організації контакту, управління педагогічним спілкуванням, організація колективних творчих справ тощо [78, 68].

Крім названих, до умінь і навичок педагогічної техніки належать: вміння управляти своїм тілом; регулювати власні психічні стани; викликати «на замовлення» почуття подиву, радості, гніву та ін.; володіти технікою

інтонування для вираження різних почуттів (прохання, вимоги, питання, наказу, поради, побажання тощо) та інші.

Розвиток комунікативних здібностей та формування комунікативних вмінь вихователя ЗДО відбувається в процесі навчання, зокрема під час вивчення курсу «Основи педагогічної майстерності», проведення практичних занять з інших предметів та на педагогічній практиці. Засвоєння різноманітних форм та методів активного навчання допомагає майбутнім педагогам швидше набутти професійного досвіду, глибше усвідомити соціальне призначення професії вихователя.

З метою формування і вдосконалення комунікативних вмінь в майбутніх вихователів дитячого садка ми проаналізували комплекс заходів, який передбачав створення навчальної програми і методики та їх реалізації в ході вивчення курсу «Основи педагогічної майстерності». Розробляючи навчальну програму, автори керувалися рядом положень, які базуються на основних принципах андрагогіки та конструктивізму, а саме.

1. Психологічний клімат у групі, який складається в ході навчання свідчить про повагу студентів один до одного і до викладача. Останній не домінує над групою, а виступає як помічник.

2. Активне навчання передбачає співробітництво студентів і викладача. Це означає участь самих студентів у процесі оволодіння знаннями і вироблення на цій основі професійних практичних умінь.

3. Викладач у процесі активного навчання допомагає студентам досягти самостійності і можливості самим визначати свої дії щодо вирішення проблем. Активне учіння передбачає використання життєвого (власного і педагогічного) досвіду студентів.

4. У ході занять викладач доцільно застосовує інтерактивні методи навчання.

5. Активне навчання сприяє постановці і вирішенню студентами реальних проблем їх майбутньої професійної діяльності.

6. Організація занять сприяє розвитку критичного мислення студентів.

7. Активне навчання спонукає викладача до різноманітних поглядів на цей процес та пошуку творчих підходів щодо реалізації навчально-виховних завдань у ході професійної підготовки майбутніх фахівців дошкільного виховання.

Зміст лекційного матеріалу та практичних занять спонукає студента до самопізнання та самовдосконалення. Викладачі намагаються на заняттях навчити студента адекватно оцінювати рівень сформованості власних умінь та здібностей, давати відповідні поради однокурсникам щодо удосконалення їхніх певних особистісних якостей, вмінь, зокрема, вміння презентувати себе, налагоджувати контакт з аудиторією, підтримувати її увагу й інтерес. Так, вже на першому практичному занятті за темою: «Моє професійне становлення. Як я готую себе до професії вихователя» кожен студент під час самопрезентації аналізує мотиви вибору професії, порівнює, наскільки змінилися його уявлення щодо обраної професії після вступу до навчального закладу та в процесі навчання, висловлює свої побажання стосовно організації навчального процесу в коледжі та на відділенні. Студенти оволодівають комплексом спеціальних вправ з метою формування вмінь володіти своїм організмом, зовнішнім виглядом, емоційним станом, бути достатньо виразним у мімічному та пантомімічному плані, моделювати оптимальні варіанти педагогічної взаємодії з дітьми тощо. Особлива увага на практичних заняттях, незалежно від теми, приділяється таким елементам педагогічної техніки, як постава, хода, мімічна та пантомімічна виразність, техніка мовлення, доцільність їх використання щодо конкретного завдання. Намагаючись реалізувати у педагогічній діяльності принцип активності та дії К. Станіславського, викладачі надають студентам можливість на заняттях проявити самостійність, творчість, особливо під час виконання вправ, пантомімічних етюдів, підготовки і читання рефератів, міні-творів, складання невербальних характеристик на однокурсників, моделювання ситуації педагогічної взаємодії. Враховуючи специфіку обраної професії, планами практичних занять також передбачається оволодіння студентами спеціальними вміннями, спрямованими на організацію та проведення ігор та

ігрових вправ у дошкільних закладах з метою формування у дітей елементарних навичок психічної саморегуляції, розуміння емоційного стану іншого, мімічної та пантомімічної виразності, поліпшення власного настрою [28].

Вивчення досвіду проведення таких занять показує, що у переважній більшості студентів на початковому етапі виникають певні труднощі, пов'язані з дефіцитом «емоційного» словника, браком виразності мовлення, невмінням проявити щирість, зацікавленість безпосереднім процесом ігрових занять. Традиційно вивчення дисципліни завершується конкурсом педагогічної майстерності, підготовка та проведення якого є яскравим проявом студентської ініціативи, самостійності, творчості. Кожне конкурсне завдання (привітання команд, реклама, пантомімічні етюди, драматизація казок, тощо) оцінюється за такими критеріями: професійна спрямованість, естетична, мімічна та пантомімічна виразність, акторські здібності, знання окремих методик, самостійність і творчість у написанні сценарію, реалізації задуму. Конкурс дає змогу продемонструвати рівень теоретичного та практичного опанування студентами програми з основ педагогічної майстерності. Особливо яскраво проявляються досягнення студентів у педагогічній техніці, зокрема зовнішній.

Разом з тим, слід підкреслити, що формування вмінь педагогічної техніки, зокрема емоційної виразності, потребує системності та наступності на всіх етапах навчання студента у ЗВО. Означену проблему можна вирішувати не лише на заняттях з основ педагогічної майстерності, але й в процесі викладання інших фахових дисциплін. Кожен викладач насамперед повинен виступати зразком для студентів, демонструючи високий рівень емоційної виразності під час привітання на початку лекцій чи практичних занять, у процесі викладання матеріалу. При цьому важливо, щоб викладач, оцінюючи студента, звертав увагу не лише на зміст, логіку побудови відповіді, але й на його емоційну виразність, зовнішній вигляд, поставу і особливо, техніку мовлення, вміння встановити контакт з аудиторією, зацікавити її. Такий підхід сприяє

формуванню у студентів постійного контролю і самоконтролю, тобто елементів рефлексії, що створює більш сприятливі умови для самовдосконалення, підвищення рівня педагогічної майстерності. На наш погляд, така організація цілеспрямованої роботи зі студентами допоможе більш успішно вирішити проблему підготовки нової генерації педагогічних працівників.

До кожного практичного заняття доцільно розробити практичні завдання, спрямовані на розвиток мислення майбутніх педагогів та формування практичних умінь і навичок виховної роботи з дітьми. На практичних заняттях широко використовуються інтерактивні методи навчання, зокрема аналіз педагогічних ситуацій і виховних задач. Наведемо декілька вправ з практичного використання.

Вправи на розвиток комунікативних вмінь.

Вправа 1. Змодельуйте розмову з:

- маленькою дівчинкою, яка плаче;
- бабусею;
- сусідом по купе;
- людиною в черзі;
- мамою 5-річного хлопчика, який не хоче вчитися рахувати;
- татом 4-річної дівчинки, яка постійно забирає іграшки в дітей в групі;
- бабусею 2-річного хлопчика, який не може засинати без заколихування.

Вправа 2. Двоє студентів ведуть бесіду. Третій студент, зрозумівши зміст розмови, повинен узяти участь у взаємодії, далі 4-й, 5-й, 6-й. При цьому тему розмови змінювати не можна, а кожен із учасників повинен говорити якісь репліки.

Вправа 3. Сказати фразу «Настав вечір», «Хороша дівчинка», «Прийшла весна», надаючи їй якомога більшої кількості відтінків.

Вправа 4. Змодельувати розмову авторитарного, ліберального і демократичного завідувача з підлеглими.

Вправа 5. Змодельуйте ситуацію повідомлення неприємної інформації про дитину: конфліктній мамі; байдужій мамі; пихатій мамі; надміру люблячій;

мамi з низьким рівнем культури.

Вправи на розвиток невербальної взаємодії вихователя.

Вправа 1. Один із студентів, призначений педагогом, починає мовчки виконувати якусь справу з уявленими предметами, інший, зрозумівши, підключається до дій товариша – спочатку допомагає, а потім може й заважати.

Вправа 2. Одного учасника виводять з аудиторії, попередньо повідомивши йому, що група вибере один із кольорів. Коли він повертається, кожний з членів групи показує йому обраний групою колір за допомогою міміки, жестів, пантоміміки. Указувати на колір іншими способами не можна.

Вправа 3. Двом групам учасників пропонується розказати «мовою тіла» простенький сюжет, записаний на картках.

«Квітка».

Тепле проміння впало на землю і зігріло в ній насіннячко. Із насінини проріс паросток. З часом він перетворився на прекрасну квітку. Ніжитья квітка на сонці, підставляє теплу свої пелюстки, повертає голівоньку услід за сонцем. Прилітають на квіточку яскраві метелики, працьовиті бджілки. А вона від цього стає ще красивішою і запашнішою.

«Хмаринка»

Легка біла хмаринка неспішно пливла по небу, милувалася яскравим сонечком, красивим морем внизу. Та раптом налетів бешкетник-вітер і почав жбурляти хмаринку то високо до сонця, від якого їй ставало дуже жарко, то вниз до моря, від якого їй ставало холодно і солоно. Та ось вітрові набридло бешкетувати, і він залишив хмаринку у спокої. А вона, отямившись, продовжила свою неспішну подорож.

Вправа 4. «Зоопарк». Учасникам гри роздаються картки, на яких зображені тварини. З допомогою невербальних засобів треба показати певну тварину.

Вправа 5. «Зіпсований телефон». Студенти об'єднуються у дві команди, які вишиковуються у колони. Ведучі стоять обличчям до викладача, решта студентів – спиною. Викладач ведучому пошепки говорить слово. Ведучий,

почувши слово, кладе руку на плече партнерові, той повертається обличчям до ведучого, який з допомогою невербальних засобів повідомляє, отриману від викладача інформацію. Другий учасник, зрозумівши зміст інформації, передає її наступному учаснику, і так до кінця колони. Промовляти беззвучно слова забороняється.

Вправа 6. «Подорож». Викладач розповідає про подорож загону лісом, річкою, пустелею, горами. Студенти повинні ілюструвати розповідь, використовуючи «мову тіла».

Вправа 7. «Знімається кіно». Група студентів об'єднується в 3-4 підгрупи. Викладач у кожній підгрупі призначає режисера-постановника. Його завдання – придумати невеличкий сюжет, бажано на педагогічну тему, і втілити в німій міні-фільм.

Вправа 8. «Сурдопереклад». Один із учасників читає дитячий вірш, інший – здійснює синхронний переклад тексту “мовою тіла”.

Вправа 9. Один із учасників розповідає відомий вірш, закличку «мовою тіла». Інший учасник озвучує показ.

Вправа 10. Один із учасників – гід, другий – іноземець, який приїхав із дружнім візитом до нашого міста. Завдання гіда – зустріти гостя, провести цікаву екскурсію містом, використовуючи у процесі спілкування лише невербальні засоби.

На практичних заняттях при вивченні курсу «Дошкільна педагогіка» широко використовуються розвивальні методи навчання і, перш за все, педагогічні виховні задачі, які є «основною клітиною» педагогічної діяльності і які безпосередньо спрямовані на формування необхідних вихователю умінь. Розв'язуючи задачі, студенти вчаться аналізувати, моделювати, конструювати, регулювати, організовувати свою навчально-виховну діяльність і поведінку вихованців. Розв'язання виховної задачі має чіткий алгоритм, з яким студенти знайомляться на перших же заняттях і який допомагає їм аналізувати проблему на науково-педагогічному рівні.

Педагогічні задачі, які пропонуються студентам, повинні бути різного

рівня складності і передбачати різні види діяльності, починаючи з репродуктивної і поступово переходячи до творчої діяльності.

Активізують мислення студентів і стимулюють їх до самостійної пошукової роботи проблемні запитання. Проблема, з філософської точки зору, - це такий різновид питання, відповідь на яке не утримується в набутому досвіді суб'єкта і тому потребує відповідних теоретичних і практичних дій, які відрізняються від простого інформаційного пошуку. Тобто, виникає певне утруднення, ліквідувати яке за допомогою наявної бази знань студент не може. Це свідчить про недостатність досягнутого рівня знань. Тому проблема визначається як знання про незнання та виникненням необхідності усунути протиріччя. Використання проблемних питань на практичних заняттях з педагогіки допомагає підвищити пізнавальний інтерес студентів до вивчення теорії виховання, вчить їх мислити діалектично, робить істину доказовою, а знання усвідомленими, формує активну, творчо мислячу особистість.

Важливого значення в системі формування комунікативних вмінь майбутнього вихователя набуває ділова гра. Вона становить собою форму відтворення предметного і соціального змісту та моделювання стосунків, характерних для педагогічної роботи. В ході проведення гри розгортається особлива ігрова діяльність у вигляді імітаційної моделі, яка відтворює динаміку протікання педагогічної професії. Водночас формуються особистісні якості вихователя. В умовах спільної роботи кожний студент виробляє навички соціальної взаємодії, ціннісні орієнтації, установки, притаманні фахівцеві. Ігрова модель потрібна для забезпечення особистісного включення студентів у процес навчання, спрямований на оволодіння предметним змістом професійної діяльності. Але предметний зміст завжди є змістом спільної праці спеціалістів, тому через ігрову модель засвоюється і соціальний зміст майбутньої роботи. Ділова навчальна гра є насамперед «інструментом» розвитку теоретичного і практичного мислення спеціаліста, здатного аналізувати складні умови педагогічної діяльності, ставити і розв'язувати нові для майбутніх фахівців професійні задачі [12, 6].

Педагог завжди діє в конкретних ситуаціях, тому важливо ще у період навчання у вищому педагогічному закладі освіти навчити студентів бачити ситуацію, аналізувати її, виділяти провідні ідеї, які лежать в основі пошуку її розв'язання, розробляти конструктивні схеми і варіанти практичних рішень. Метод моделювання фрагментів виховних заходів пропонує використання таких завдань, які передбачають розв'язання проблеми професійної спрямованості. У студентів значно підвищується професійний інтерес, актуалізуються наявні знання, закріплюються навички педагогічного аналізу і узагальнення, розвиваються педагогічні здібності.

Включення студентів у ситуації професійної спрямованості, а саме таким і є метод моделювання фрагментів виховних заходів, створює умови, в яких майбутні вихователі отримують можливість самостійно аналізувати педагогічні процеси, опрацьовувати шляхи встановлення контакту, прийоми створення певного емоційного стану та його корекції, шляхи вирішення типових ситуацій взаємодії.

Моделювання фрагментів виховних заходів дає змогу сформувати основу рольової поведінки майбутнього вихователя. В педагогіці під моделюванням фрагментів виховних заходів розуміють спеціально організовану і педагогічно керовану діяльність, де у створеній ігровій ситуації імітується певний реальний навчально-виховний процес. Цей метод дозволяє розкрити перед студентами соціальний зміст педагогічної професії, основні її кваліфікаційні характеристики, забезпечує тісний зв'язок педагогічної теорії з практикою і дає можливість побачити типові труднощі, з якими педагог зустрічається в своїй повсякденній праці, а також визначити шляхи їх подолання [23, 75].

Моделювання фрагментів виховних заходів допомагає створити такі умови, коли вибір засобу розв'язку досягається шляхом використання студентами теоретичних знань, набутих у процесі вивчення педагогічних дисциплін. Це формує потреби використовувати теорію при виборі оптимальних засобів і прийомів педагогічного впливу, орієнтовної основи професійної поведінки.

Одним з напрямків практичної підготовки студентів вищого педагогічного закладу освіти є використання методу мікрвикладання, який допомагає майбутньому вихователю краще підготуватися до майбутньої діяльності, визначити рівень своїх знань, умінь і здібностей, набути певного рівня педагогічної майстерності.

Мікрвикладання є одним з напрямків практичної професійної діяльності вихователя, що допомагає студентам краще усвідомити сутність педагогічних явищ. Моделюючи фрагмент практичної діяльності вихователя, майбутні фахівці розвивають свої здібності, набувають певного досвіду, вмінь та навичок. У студентів, які активно беруть участь у підготовці і проведенні практичних занять з використанням методів мікрвикладання та моделювання фрагментів виховних заходів, формуються такі якості, як комунікативність, емпатія, педагогічна інтуїція, самовладання, педагогічний оптимізм, що поєднуються з глибокими теоретичними педагогічними знаннями [18, 25].

Педагогічна практика посідає важливе місце у процесі розвитку комунікативних вмінь та формуванні особистості педагога. Цій проблемі присвячено праці Ф. Гоноболіна, Е. Гришина, Н. Кузьміної, В. Сластьоніна, Л. Спіріна, О. Щербакова та ін. Здійснено ряд досліджень з питань удосконалення підготовки вихователя. В них розкриваються шляхи підвищення ефективності педагогічної практики. Останнім часом на основі теоретичного вивчення й аналізу практичного досвіду розроблено професіограми вихователя за функціями, уміннями, здатністю до діяльності. Професіограми розглядаються як головний орієнтир при оцінці професійної придатності студента до обраної діяльності.

Основною метою педагогічної практики у коледжі є формування у студентів уміння застосовувати в педагогічній діяльності теоретичні знання, здобуті при вивченні насамперед суспільних, загально-педагогічних і спеціальних дисциплін, розвиток у майбутніх вихователів інтересу до педагогічної діяльності, формування навичок педагогічного спілкування.

Як правило, практика проходить в активній формі, тільки перше

знайомство практикантів з дошкільним закладом відбувається у формі спостереження за діяльністю вихователя, завідуючої, методиста, а також вивчення навчально-методичної документації, бесід з дітьми, педагогами та ін. Таке постійне спілкування з дітьми, починаючи з першого курсу, забезпечує можливість глибокого оволодіння основами педагогічної майстерності.

У процесі педагогічної практики студенти насамперед адаптуються до діяльності дошкільного працівника, знаходять своє місце у взаємодії дитячого і педагогічного колективу, усвідомлюють й оцінюють правильність професійного вибору, наявність у себе необхідних якостей для педагогічної діяльності. Це початок формування професійної майстерності. Студенти оволодівають прикладними професійно-педагогічними знаннями, що сприяє успішному засвоєнню теоретичних курсів, у них формуються уміння планувати свою роботу, розподіляти доручення, добирати необхідний матеріал й втілювати його у конкретні справи, оцінювати хід і результати роботи, ставлення до неї вихованців, порівнювати свою роботу з роботою товаришів.

Важливою ділянкою педагогічної практики є виконання творчих завдань, включення студентів у навчально-дослідну роботу, що полегшує пристосування їх до умов роботи в дошкільному закладі. На прикладі поглибленого аналізу однієї з педагогічних проблем студенти легше включаються в багатосаровий педагогічний процес, розуміючи внутрішні механізми вирішення реальних виховних ситуацій. Виконання творчої роботи сприяє формуванню комплексу умінь — обрати проблему, сформулювати завдання, визначити їх місце в ієрархії виховних цілей, обґрунтувати шляхи вирішення, дати аналіз з науково-теоретичних позицій. Творчі роботи студентів стимулюють дослідницький підхід до професійної діяльності.

Значне місце у процесі формування особистості майбутнього спеціаліста належить суспільно корисній праці. Саме тут студент набуває організаторських якостей, ідеологічного загартування, навичок вихователя, він зростає як особистість і водночас як майбутній спеціаліст. Соціальна активність студента передбачає усвідомлену готовність до суспільно корисної праці і практичну

реалізацію цієї готовності в конкретній діяльності в інтересах суспільства.

Виходячи з вищесказаного, сформувати вміння педагогічного спілкування можна тільки в ході активної взаємодії всіх суб'єктів навчального процесу, тому в процесі підготовки майбутніх вихователів закладу дошкільної освіти повинні переважати форми навчання, спрямовані на формування вмінь спілкування та навичок педагогічної техніки. Для ефективності їх формування слід використовувати інтерактивні методи: індивідуальне та кооперативне вирішення проблеми, обговорення в малих групах, рольова гра, моделювання педагогічних ситуацій, мікрорекламання.

РОЗДІЛ 3

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВИХОВАТЕЛЯ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

3.1. Методика проведення експериментального дослідження

Експериментальне дослідження проводилося у Економіко-правничому фаховому коледжі Запорізького національного університету. Вибірку склали студенти спеціальності Дошкільна освіта. У дослідженні брали участь дві групи: 19 студентів (контрольна група) та 18 студентів (експериментальна група).

Експериментальне дослідження складалося з констатувального та формувального етапів експерименту.

У ході констатувального етапу експерименту було використано такі методи: анкетування, бесіди зі студентами та педагогами, спостереження, методика «Оцінка комунікативних і організаторських здібностей особистості» (В. Синявський та В. Федоришин).

Анкетування застосовувалося в нашому дослідженні як метод первісного орієнтування з метою виявлення первинної мотивації вступу на факультет, рівня інформованості про професію та міру сформованості комунікативної компетентності. Оціночним критерієм аналізу матеріалів опитування послужила міра відображення в мотивації до вступу провідних ціннісних мотивів, інтересу до сутності професійної діяльності і власної оцінки можливостей самореалізації в професійній діяльності.

Визнаючи необхідність використання методу анкет, ми брали до уваги той факт, що анкета фіксує лише один чи кілька зрізів і позбавлена можливості простежити за процесуальною стороною явища, виявити механізми

формування комунікативної компетентності. Крім того, ми враховували, що при формулюванні відповіді на питання анкети опитувані спиралися лише на самоспостереження, що спричинилося до певного елемента суб'єктивності.

Спостереження за діяльністю студентів на заняттях.

З метою виявлення особливостей процесу формування комунікативної компетентності на заняттях нами застосовувався метод спостереження.

Спостереження за діяльністю студентів на заняттях дає нам переконливий матеріал про перебіг і характерні особливості процесу формування комунікативної компетентності. Саме цей метод дає дослідникові можливість добирати факти у їх живому взаємозв'язку, простежити зародження й розвиток емоційного ставлення до професії, появу інтересу і вдосконалення схильностей до професійної діяльності у кожного студента зокрема і групи в цілому. Мета спостереження полягала у простеженні зародження й розвитку комунікативної компетентності на заняттях. За допомогою спостереження за реакціями та діями студентів ми виявляли сильні й слабкі сторони прийомів, якими користується викладач, характер пояснення матеріалу, ставлення до цього процесу студентів.

Ми фіксували прояви комунікативної компетентності студентів (емоційне позитивне ставлення до майбутньої професії, інтерес) за допомогою таких показників.

1. Прояви, що характеризують розумову активність:

а) кількість поставлених запитань (свідчення про орієнтацію в предметі);

б) зосередженість при виконанні завдань;

в) прагнення за власним бажанням, а не спонуканням чи примусом з боку викладача взяти участь у обговоренні питань, зробити доповнення чи виправлення відповіді товаришів;

г) характер діяльності: готовність до неї чи байдужість; рівень виконання пізнавальних завдань – самостійно чи за зразком; ставлення до власної діяльності – уважне чи не зосереджене, з захопленням чи байдуже.

2. Емоційні прояви студентів:

- а) мовленнєві реакції, обмін думками з іншими студентами;
- б) міміка, жести.

Спостереження за перебігом діяльності студентів на заняттях ми фіксували з допомогою спеціальних карток спостереження.

Діагностування комунікативних та організаторських здібностей.

Останнім часом науковці та педагоги-практики неодноразово відзначали, що педагоги мають недостатній рівень розвитку комунікативних здібностей. Оскільки важливою передумовою професійної підготовки майбутніх працівників дошкільної освіти є сформованість їх особистісних і професійних якостей, то нами було проведено діагностування студентів, що мало на меті визначення, зокрема, наявних комунікативних та організаторських здібностей.

Матеріалом для діагностичного дослідження стала методика «Оцінка комунікативних і організаторських здібностей особистості» (В. Синявський та В. Федоришин).

За допомогою цієї методики ми можемо виявити рівні сформованості у студентів комунікативних та організаторських здібностей, а саме:

1. Респонденти, які отримують найвищу оцінку «5», володіють високим рівнем виявлення комунікативності та організаторських здібностей. Вони потребують комунікативної та організаторської діяльності і активно прагнуть до неї, швидко орієнтуються в проблемних ситуаціях, невимушено ведуть себе у новому колективі, ініціативні, віддають перевагу у важливих справах або в складних ситуаціях приймати самостійне рішення, відстоюють свою думку і добиваються, щоб вона була прийнята товаришами, можуть внести пожвавлення в незнайому компанію, люблять організовувати всілякі ігри, заходи, наполегливі в діяльності, яка їх приваблює. Вони самі шукають такі справи, котрі б задовольняли їх потребу в комунікації та організаторській діяльності.

2. Респонденти, які отримують оцінку «4», відносяться до групи з достатнім рівнем виявлення комунікативних та організаторських здібностей. Вони не розгублюються в новому оточенні, швидко знаходять друзів, постійно

прагнуть розширити коло своїх знайомих, займаються суспільною діяльністю, допомагають близьким, друзям, проявляють ініціативу у спілкуванні, з задоволенням приймають участь в організації суспільних заходів, здатні прийняти самостійне рішення у складній ситуації. Все це вони роблять не примусово, а відповідно внутрішнім спрямуванням.

3. Для досліджуваних, які отримують оцінку «3», характерний середній рівень виявлення комунікативних та організаторських здібностей. Вони прагнуть до контактів з людьми, не обмежують коло своїх знайомств, відстоюють свою думку, планують свою роботу, проте потенціал їх здібностей не відрізняється високою стійкістю. Ця група досліджуваних потребує в подальшій серйозній і планомірній виховній роботі щодо формування і розвитку комунікативних та організаторських здібностей.

4. Респондентам, які отримують оцінку «2», комунікативні та організаторські здібності притаманні на рівні нижче середнього. Вони не прагнуть до спілкування, почувають себе незручно в новій компанії, колективі, віддають перевагу проводити час на самоті, обмежують свої знайомства, зазнають труднощі в установленні контактів з людьми і, виступаючи перед аудиторією, погано орієнтуються у незнайомій ситуації, не відстоюють свою думку, важко переживають образи; проява ініціативи в суспільній діяльності занижена, в інших справах уникають прийняття самостійних рішень.

5. Досліджувані, які отримують оцінку «1», характеризуються низьким рівнем виявлення комунікативних та організаційних здібностей [21].

На формувальному етапі експерименту в експериментальній групі проводилися спеціально розроблені заняття (10 занять), що направлені на формування комунікативних вмінь, які можуть використовувати як викладачі педагогічних закладів вищої освіти в своїй роботі, так і вихователі для вдосконалення цих вмінь. Зі студентами контрольної групи заняття не проводилися.

Кожне заняття мало свою мету та складалося з вправ та ігор. Тривалість

кожного заняття 1 година 20 хвилин.

Заняття 1. Мета: Знайомство учасників один з одним.

Введення. Привітання, цілі та завдання занять. Час проведення: 10 хв.

Вправа «Вуха мої локатори». Мета: допомогти учасникам запам'ятати імена, зняття напруги комізмом ситуації. Час проведення: 15 хв.

Гра «Асоціації». Мета: знайомство, дізнатися більше один про одного, допомагає переглянути звичні стереотипи. Час проведення: 45 хв.

Вправа «Чотири кути – чотири вибори». Мета: підвищення рівня згуртованості учасників. Час проведення: 25 хвилин.

Гра «Ми спілкуємося». Мета: вправа надає членам групи можливість для кращого знайомства і експериментування з вербальним і невербальним спілкуванням. Необхідний час: 20 хвилин

Підбиття підсумків дня (5 хвилин).

Заняття 2. Мета: Виявити свою індивідуальність і навчитися цінувати індивідуальність інших.

Ритуал вітання. Обговорити варіанти придумані учасниками і обрати єдиний.

Гра «Молекули». Мета: зняття напруги, створення дружньої обстановки. Час проведення: 5 хвилин.

Гра-фантазія «Магія нашого імені». Мета: знайомство учасників тренінгу один з одним, вміння презентувати себе та інших учасників тренінгу. Час проведення: 20-30 хвилин.

Вправа «Автопортрет». Мета: звернути увагу учасників на унікальність кожної особистості.

Вправа «Вчимося цінувати індивідуальність». Мета: навчитися цінувати індивідуальність іншого. Час проведення: 40 хв.

Вправа «Спіймай каструлю». Мета: зняття напруги у групі. Час проведення: 5-10 хв.

Підбиття підсумків дня (5 хв.).

Заняття 3. Мета: Розвиток довіри і чуйності.

Ритуал вітання.

Гра «Пересаджування». Мета: пробудка. Час проведення: 5 хв.

Вправа «Скеля». Мета: згуртування, діагностика міжособистісних відносин. Час проведення: 10-15 хв.

Вправа «Вільне падіння». Мета: довіра, усвідомлення своїх страхів у взаєминах з іншими. Час проведення: 15 хв.

Вправа «Сліпий і поводитир». Мета: довіра, усвідомлення своїх страхів у взаєминах з іншими. Час проведення: 20 хв.

Гра «Правда чи брехня». Мета: посилення групової згуртованості і створення атмосфери відкритості. Час проведення: 45 хв.

Підбиття підсумків дня (5 хв.).

Заняття 4. Мета: Створення атмосфери співпраці.

Ритуал вітання.

Гра: «Колективний рахунок». Мета: Розминка, підвищення взаємної чутливості членів групи. Час проведення: 15 хв.

Гра «Будуємо міст». Мета: Усвідомлення своїх ролей в груповій взаємодії. Час проведення: 25 хв.

Гра «Машина з характером». Мета: згуртування групи. Час проведення: 20 хв.

Вправа «Будь-яке число». Мета: спосіб перевірки умінь учасників тренінгу розуміти один одного без слів.

Підбиття підсумків дня (5 хв.).

Заняття 5. Мета: навчитися визначати емоції іншої людини і контролювати свої.

Ритуал вітання.

Вправа «Мій настрій сьогодні». Мета. Вираз за допомогою кольорової палітри настрою на початку заняття. Час проведення: 15 хв.

Лекція з приводу важливості вміння розуміти емоції інших людей і контролювати свої власні. Час проведення: 20 хв.

Гра «Зіпсований телефон». Мета: навчитися розуміти і передавати емоції.

Час проведення: 25 хв.

Вправа «Мій настрій сьогодні». Мета. Вираз за допомогою кольорової палітри настрою від запропонованих вправ на занятті. Необхідні матеріали: різнокольорові картки. Час проведення: 15 хв.

Підбиття підсумків дня (5 хв.).

Заняття 6. Мета: Навчитися визначати емоції іншої людини і контролювати свої.

Ритуал вітання.

Вправа «Сплутані ланцюжка». Мета: психологічне вправа на розігрів учасників тренінгу. Час проведення: 30 хв.

Гра «Емоції». Мета: прийом, спрямований на підвищення точності сприйняття партнера по спілкуванню. Час проведення: 40 хв.

Підбиття підсумків дня (5 хв.).

Заняття 7. Мета: Згуртування групи.

Ритуал вітання.

Вправа «Злива». Мета: гра розслабляє, допомагає зняти напругу, активізує увагу, стимулює спостережливість. Час проведення: 5 хв.

Вправа «Добра тварина». Мета: сприяти згуртуванню колективу, навчити учасників розуміти почуття інших, надавати підтримку і співпереживати. Час проведення: 10 хв.

Вправа «Розповідь про свого господаря». Мета: включення учасників тренінгу в групову роботу. Час проведення: 15 хв.

Вправа «Категорії». Мета: потренуватися у високому рівні взаємодії один з одним і посилити почуття приналежності до групи. Час проведення: 30 хвилин.

Гра «Павутина». Мета: створює відчуття цілісності групи. Час проведення: 10-15 хв.

Підбиття підсумків дня (5 хв.).

Заняття 8. Мета: Згуртування групи.

Ритуал вітання.

Гра «Надувна лялька». Мета: подолання скутості і напруженості учасників групи, тренування м'язового розслаблення. Час проведення: 30 хв.

Вправа «Підйомний кран». Мета: вправа на згуртування команди. Час проведення: 30 хв.

Вправа «Давайте привітаємося». Мета: зняття м'язового напруження, перемикає увагу. Час проведення: 15 хв.

Підбиття підсумків дня (5 хв.).

Заняття 9. Мета: Згуртування групи.

Ритуал вітання.

Вправа-гра «Тік-так». Мета: зняття напруження, активізація уваги. Час проведення: 5-7 хв.

Вправа «Смішний малюнок». Мета: згуртування колективу, розкріпачення емоцій, розвиток уяви. Час проведення: 15 хв.

Вправа «Вавилонська вежа». Мета: командоутворення. Матеріали: кольорові маркери фліпчарт, заготовлені заздалегідь індивідуальні завдання. Час проведення: 20 хв.

Вправа «Несподівані картинки». Мета: показати кожному учаснику, який внесок вносить кожен член групи в загальний малюнок. Час проведення: 15 хв.

Вправа «Сонце світить для тих, хто...». Мета: розвиток почуття згуртованості. Час проведення: 15 хв.

Підбиття підсумків (10 хв.).

Заняття 10. Мета: формування єдності в поведінковій сфері: розвиток навичок і вмінь взаємодії, співробітництва, узгодженості дій у вирішенні групових проблем.

Ритуал вітання.

Ділова гра «Втрачене місто». Гра спрямована на вирішення проблеми в групі. Час проведення: 15 хв.

Вправа «Надай увагу іншому». Час проведення: 10 хв.

Вправа «Розтопи коло». Час проведення: 10 хв.

Гра «Наша група – це...». Час проведення: 20 хв.

Вправа «Мої враження». Час проведення: 15 хв.

Підбиття підсумків, обговорення занять (10 хв.).

Після проведення спеціально розроблених занять зі студентами експериментальної групи, що направлені на формування комунікативних вмінь нами було проведено повторне діагностування студентів контрольної та експериментальної груп.

3.2. Аналіз результатів дослідження формування комунікативної компетентності майбутнього вихователя закладу дошкільної освіти

Констатувальний етап експерименту.

Дані анкетування показали, що одним з вирішальних факторів при виборі студентами професії вихователя закладу дошкільної освіти стала любов до дітей (31,6% опитуваних КГ та 27,8% – ЕГ); інтерес до педагогічної діяльності (21,0% – КГ та 16,7% – ЕГ); реальна оцінка своїх можливостей стати хорошим вихователем (15,8% – КГ та 11,1% – ЕГ); можливості, які може дати професія: повага в суспільстві (5,3% – КГ і 5,5% – ЕГ), упевненість в собі (21% – КГ та 16,7% – ЕГ); вибір навчального закладу за місцем проживання, за бажанням батьків, наслідування друзям тощо (26,3% – КГ та 27,8% – ЕГ). Лише 15,8% опитаних контрольної групи та 22,2% студентів експериментальної групи визнали, що їх навчання цій спеціальності викликане, по суті, лише прагненням отримати вищу освіту.

У структурі мотивів вибору професії ми виділили три їх основні групи:

- а) пізнавальні інтереси (інтерес до спеціальності);
- б) прагнення отримати вищу освіту (з міркувань престижу або якихось інших);
- в) спонукання, яке виникло як відгук на пораду чи приклад батьків, друзів, знайомих.

За ступенем відображення сформованості комунікативної компетентності

ці мотиви можна класифікувати таким чином:

- а) мотиви, що характеризують високий рівень сформованості комунікативної компетентності ;
- б) мотиви, що характеризують часткову професійну спрямованість;
- в) мотиви, які не містять комунікативної компетентності .

Поєднання таких характеристик студентів, як мотивація вибору професії, ціннісні орієнтири в професійному середовищі, уявлення про професію й соціальні установки на продовження освіти дозволили нам виявити три типи студентів з точки зору рівня сформованості в них комунікативної компетентності.

1 тип – студенти з позитивною професійною спрямованістю (52,6% – контрольна група; 44,4% – експериментальна група). Їх орієнтація в професійному середовищі пов'язана з привабливістю змісту професії і її соціальною значущістю. Для студентів цього типу характерний високий рівень активності.

2 тип – студенти з середнім рівнем сформованості комунікативної компетентності (26,3% – КГ; 27,8 – ЕГ). Для них вибір професії не має яскраво вираженої професійної мотивації, вони не володіють достатньою інформацією про професію, їх ставлення до неї ще остаточно не склалося. Активність студентів цього типу характеризується непостійністю, тобто, в ній чергуються піднесення і спади.

3 тип – студенти з низьким рівнем сформованості комунікативної компетентності (21,1% – студенти КГ; 27,8% – ЕГ). Мотивація їх вибору обумовлена загальною престижністю вищої освіти, а рівень уявлень про професію у них низький. Показники активності студентів цього типу не високі і вкрай не стійкі.

Виходячи з результатів анкетування, можемо констатувати той факт, що близько 47,0% студентів контрольної групи та 56,0% студентів експериментальної групи, які обрали професію вихователя закладу дошкільної освіти, відносяться до 2 та 3 типу студентів за рівнем комунікативної

компетентності, тобто, вони або не мають чітких уявлень про професію, або ставляться до неї негативно.

З метою виявлення особливостей процесу формування комунікативної компетентності на заняттях нами застосовувався метод спостереження.

Результати спостереження дозволили нам виявити такі закономірності формування основних якостей та умінь, необхідних у професійній діяльності.

1. Активність студентів у навчально-пізнавальній діяльності залежить від ступеня сформованості інтересу до вивчаємого предмету.

2. Показники активності студентів у навчально-пізнавальній діяльності, як правило, нижчі показників прояву інтересу до вивчаємого предмету

3. Показники сформованості вмінь студентів працювати в колективі обумовлені як особистісними якостями студентів, так і розвиненістю в них навичок роботи з людьми.

4. Показники сформованості самостійності студентів при вирішенні навчально-пізнавальних задач нижчі від інших показників. Низький рівень самостійності студентів обумовлений недостатньою сформованістю навичок самостійної роботи через невисоку питому вагу цього виду діяльності в навчальному процесі.

5. Рівні сформованості виділених характеристик майже однакові у обох групах.

Наступним кроком було проведення методики комунікативних та організаторських здібностей В. Синявського та Б. Федоришина.

Після кількісної обробки даних, обчислення коефіцієнтів, ми зіставили отримані результати зі шкальними оцінками і отримали такі результати: серед досліджуваних груп: високий рівень комунікативних та організаторських здібностей притаманний лише одному студенту (5,3%), зауважимо, що це респондент контрольної групи; достатній рівень – 31,6% в контрольній групі та 22,2% в експериментальній групі; середній рівень – 42,1% в контрольній групі та 38,9% в експериментальній групі; нижче середнього рівня – 21,0% в контрольній групі і 27,8% в експериментальній групі; низького рівня в

контрольній групі не виявлено, а в експериментальній групі 11,1%. Зведені результати представлено в таблиці 3.1.

Таблиця 3.1

Рівень сформованості комунікативних та організаційних здібностей у студентів експериментальної та контрольної груп (констатувальний етап експерименту)

Рівень	КГ	ЕГ
Високий	5,3%	-
Достатній	31,6%	22,2%
Середній	42,1%	38,9%
Нижче середнього	21,0%	27,8%
Низький	-	11,1%

Порівнюючи процентне співвідношення отриманих даних, маємо такий результат: студенти контрольної групи в загальних підрахунках показали вищий результат, зокрема високого рівня – на 5,3%, достатнього – на 9,4%. (рис. 3.1.).

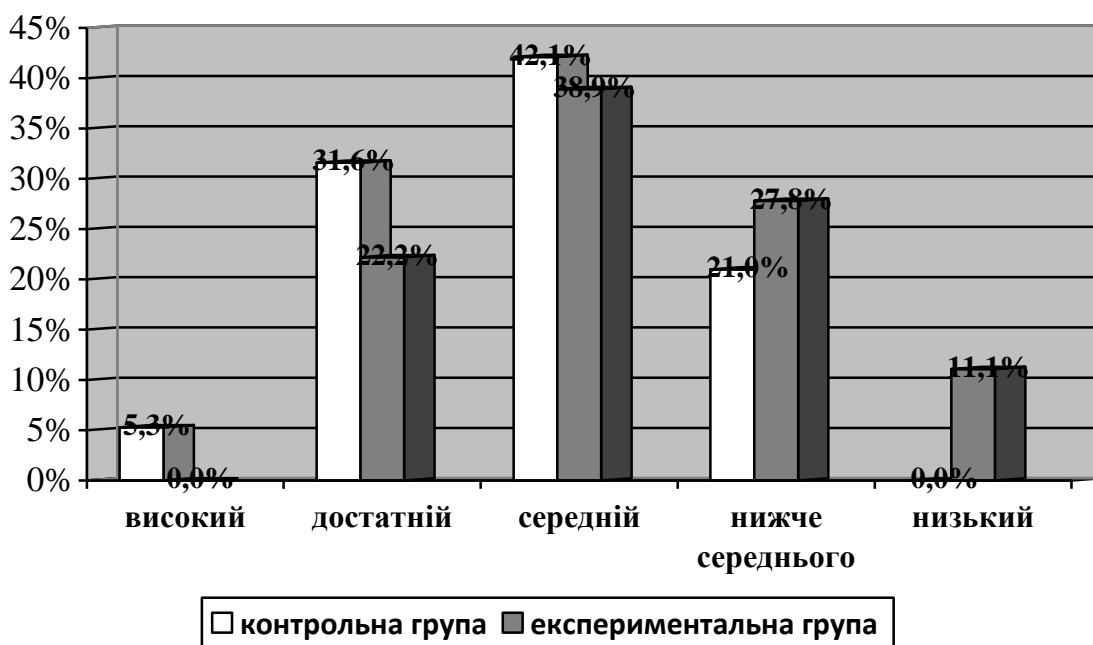

Рис. 3.1. Рівні сформованості комунікативних та організаційних здібностей у студентів експериментальної та контрольної груп (констатувальний етап експерименту)

Формувальний етап експерименту.

Після проведення занять спрямованих на формування комунікативної компетентності зі студентами експериментальної групи нами було проведено повторне діагностування студентів контрольної та експериментальної групи.

Результати спостереження показали, що рівень сформованості виділених характеристик (активність, самостійність, робота в колективі, інтерес до вивчаємого предмета) в експериментальній групі став вище в порівнянні з контрольною групою (рівень майже не змінився).

Результати за методикою комунікативних та організаторських здібностей на формувальному етапі були наступними:

- високий рівень в контрольній групі не змінився – 5,3%, в експериментальній групі виявлено у 11,1% (на констатувальному етапі експерименту студентів з високим рівнем не було виявлено);

- достатній рівень в контрольній групі зменшився – з 31,6% до 26,3%; в експериментальній групі студентів достатній рівень збільшився вдвічі (з 22,2% до 44,4%);

- середній рівень комунікативних та організаторських здібностей в контрольній групі виявлено у 47,3% (було 42,1%); в експериментальній групі рівень зменшився з 38,9% до 33,4%;

- рівень нижче середнього в контрольній групі спостерігається у 15,8% (було 21,0%); в експериментальній групі лише у 11,1% досліджуваних (було у 27,8% студентів);

- низького рівня комунікативних та організаторських здібностей як в контрольній так і в експериментальній групах не виявлено (таблиця 3.2).

Отже результати повторного діагностування показали позитивні зміни в експериментальній групі: з'явилися студенти з високим рівнем, достатній рівень збільшився вдвічі, середній та нижче середнього рівні зменшилися а низький рівень не виявлено. В контрольній групі рівні сформованості комунікативних та організаційних здібностей майже не змінилися а достатній рівень навпаки зменшився (рис. 3.2.).

Таблиця 3.2

Рівень сформованості комунікативних та організаційних здібностей у студентів експериментальної та контрольної груп (формувальний етап експерименту)

Рівень сформованості	Констатувальний етап		Формувальний етап	
	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ
Високий	5,3%	-	5,3%	11,1%
Достатній	31,6%	22,2%	26,3%	44,4%
Середній	42,1%	38,9%	47,3%	33,4%
Нижче середнього	21,0%	27,8%	15,8%	11,1%
Низький	-	11,1%	-	-

Як ми зазначали вище, розвиток комунікативних та організаторських здібностей та формування комунікативних вмінь залежить від активної взаємодії всіх суб'єктів навчального процесу, а також від бажання особистості саморозвиватися та самовдосконалюватися.

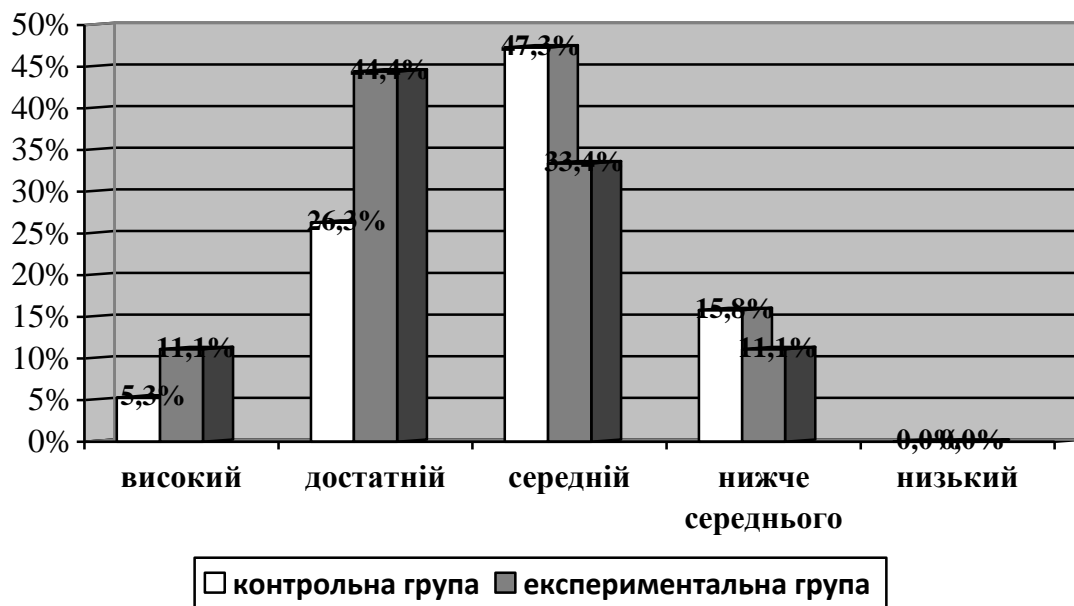

Рис. 3.2. Рівні сформованості комунікативних та організаційних здібностей у студентів (формувальний етап експерименту)

Таким чином, проведений аналіз результатів формувального етапу експерименту показав, що формування комунікативної компетентності

майбутнього вихователя закладу дошкільної освіти буде ефективнішим за умови впровадження у навчальний процес спеціально розроблених занять.

3.3. Рекомендації щодо формування вмінь та навичок стосовно реалізації комунікативних здібностей у професійно-педагогічній діяльності вихователя закладу дошкільної освіти

Нами було розроблено рекомендації щодо удосконалення вміння будувати спілкування, які можуть використовувати вихователі, педагоги та інші учасники комунікацій.

У ході розмови потрібно дотримуватися таких правил.

1. Мовлення повинно бути передбачене для того, щоб вчити чи вчитися, інакше краще мовчати.

2. Якщо виникає потреба говорити, то свідомість має передувати мовленню, а не навпаки, щоб не запинатися, чи не брати назад свої слова, якщо промовиш щось недоречне.

3. Щоб бути цілком зрозумілим, вимова має бути ясна й чітка.

4. І голос у мовця повинен бути м'яким та спокійним, а не крикливим, таким, що дратує слух, але й не таким, щоб бурмотав про себе, ледь-ледь чути.

5. Якщо вже говориш, то говори язиком, а не головою чи рукою, чи всім тілом, тобто не розхитуванням тіла чи жестами.

6. Якщо запитуєш чи відповідаєш на запитання, роби це ясно, коротко, просто.

7. Перебивати мовця раніше, ніж він закінчить своє мовлення, вищою мірою некультурно.

8. Якщо в ході розмови потрібно сказати щось непристойне, то, передусім, вибачись чи передай це в описовій формі, так щоб було зрозуміло й пристойно.

Процес оволодіння мистецтвом спілкування дуже складний, але цілком

доступний для тих, хто цього бажає. Наведемо декілька рекомендацій.

- Мовленням потрібно користуватися заради ближнього, не заради себе.
- Говорити потрібно у справі: де немає такої необхідності, потрібно мовчати. Все інакше буде зловживанням.
- Слова – оболонки речей: позбавлені речей, для чого вони? А речі будуть тоді, коли буде зрозумілим їх вираження. Тому говори не задля того, щоб сподобатись, а для того, щоб навчити; засвідчуй дітям не уявлювальність речі, а саму річ.
- Де потрібні не слова, а справи, дій і будь обмеженим у словах. Та скільки є людей, які нагромаджують слова, замість конкретних справ! І більшість речей смертних – беззмістовний звук, безплідне стрясування повітря.
- Мовлення тоді буде узгоджене з думкою як мовця, так і слухача, якщо мовець буде висловлювати словами те, що відчуває в душі, а слухач буде розуміти. Інакше ти будеш говорити марно.
- Коли бракує часу, не потрібно захоплюватися мовленням.
- Говори не все, що можеш чи знаєш, а що доречно. Порожній посуд гримить.
- Краще пропустити сто слів, аніж сказати одне зайве.
- Про добродієність потрібно або мовчати або говорити добродієними словами, приховуючи оголеність предмета за гідністю слів.

Мова – один з основних засобів створення нормальних людських відносин.

Хто не вміє спілкуватися, часто залишається самотнім. А оскільки людина – істота суспільна, самотність викликає у неї почуття нещасливості, прагнення спілкуватися. Життя вимагає, щоб ми постійно щось влаштовували. Хто не здатний дбати про денні справи, часто опиняється у скрутній ситуації. Щоб успішно розв'язувати різні життєві проблеми, треба, крім усього іншого, ще й уміти добре говорити з людьми. І мати про що говорити.

Неговіркі й сором'язливі люди звичайно скаржаться, що їм нема про що говорити: в той час як інші постійно щось розповідають, вони не можуть

знайти для розмови жодної теми. Для розмови завжди треба знайти якусь тему, бажано цікаву й корисну.

Наведемо кілька способів, як це зробити.

1. Треба спостерігати, переживати й оцінювати все, що бачимо і чуємо навколо себе. Той, хто спостерігає довколишнє життя, має дуже багату тематику для розмови: про те, що цікавого трапилось на роботі, свідком чого був на вулиці, на прогулянці, під час відпустки, що читав, дивився в театрі.

2. Необхідно запам'ятовувати все цікаве, причому спеціально, щоб потім розповісти про це своїм знайомим, співрозмовникам, у колі сім'ї.

3. Розповідь не повинна бути розтягнутою і з самого початку має здобути у слухача зацікавлення. Отже, не слід починати, як кажуть, «від Адама», а спершу сказати щось суттєве з даної теми або ж дати співрозмовнику можливість самому зрозуміти це суттєве за допомогою запитань. Приглядайтеся до людей, які вміють цікаво розповідати і часом з повсякденних дрібниць можуть створити цікаву оповідь. Спробуйте їх наслідувати.

4. А ще треба читати. Хто нічого не читає, багато чого не знає. Книга – невичерпне джерело різних цікавих речей, які можуть бути темою для розмови.

5. Необхідно відвідувати театри, кіно, концерти, спортивні змагання. Тут ви також знайдете багато цікавого, про що можна поговорити у товаристві.

Отже, мати про що говорити означає, що людина, яка піклується про свій культурний розвиток, водночас збагачує себе й темами для розмов і спорів.

Щоб добре говорити, ви повинні не тільки мати предмет розмови, а й уміти висловлюватися. Це залежить від вибору слів. Люди, які мало читають і мало говорять, мають дуже бідний словник. Говорячи, часто замовкають, підшукують слова. Через це їх мова мало цікава. Збагачуйте свій словниковий запас. Тренуватися щодо цього можна таким чином. Прочитайте якийсь невеликий твір, а потім спробуйте його вголос переказати. Практикуйте такі заняття систематично.

Не вживайте грубих і вульгарних слів. Нерідко молоді люди в компанії вживають грубі, вульгарні, а часом і лайливі слова. Вони не думають про те, як

негарно виглядають, якщо дивитися на них зі сторони. Крім того, ця погана звичка може недобре відбитися на всьому їхньому житті. Набагато гіршою, ніж вульгарність у виразах, є вульгарність у мисленні, і зневажається вона також набагато більше.

Не зловживайте іноземними й загальними фразами. Деякі люди, які хочуть справити враження високоосвічених, надмірно пересипають свою мову іноземними словами, абстрактними поняттями.

Для тих, хто не оволодів мистецтвом красномовства, встановлення контактів з людьми становить найбільші труднощі. Для їх подолання треба дотримуватися наступних правил.

1. Насамперед намагайтеся встановити контакт з людиною, з якою ви зустрілися або вас з нею познайомили. Це означає, що ви повинні визначити, які у вас з даною людиною спільні інтереси, і тоді вже на цю тему починайте розмову. З англійців часто сміються, що вони говорять про погоду. Однак погода – така тема, на яку можна розмовляти в багатьох випадках. Звичайно, краще, коли в ході розмови вам вдалося з'ясувати, що саме вашого співбесідника цікавить. Як тільки ви натрапите на тему, яка близька і вам, вважайте, що дорога до діалогу перед вами відкрита.

2. Встановлюючи контакт, уникайте спірних питань, зокрема таких, які не мають принципового значення.

3. Якщо ви сором'язливі, то позбутися сором'язливості ви зможете, коли систематично шукатимете нагоди для встановлення контактів. Виможете, наприклад, дати собі слово щодня починати розмову з незнайомою людиною у транспорті, інших громадських місцях. Оскільки та людина вас не знає, вам не треба боятися, що ви осоромитеся, запинаючись у розмові, говорячи не зовсім до ладу. Якщо таке своє щоденне зобов'язання ви виконуватимете протягом місяця, то напевне відчуєте, як поступово зникатиме ваша сором'язливість.

4. Розмовляючи, дивіться на свого співбесідника і слідкуйте, чи він уважно слухає, погоджується з вами або явно не згоджується, чи, може, нудьгує і не приділяє розмові належної уваги. Відповідно до реакції слухача скоригуйте

свою мову, скоротивши її, навівши якийсь цікавий приклад чи включивши питання.

5. Для розмови обирайте теми, які становлять спільний для обох інтерес або можуть зацікавити вашого співрозмовника з огляду на його інтереси. Якщо ви скажете, що нічого підходящого для розмови вам не спадає на думку, робіть собі замітки пунктами, що цікаве читали, бачили або чули.

6. Розповідати можете про все, що завгодно: про свої враження, про культурні та спортивні заходи, які ви відвідали, тощо, включаючи історії з життя.

7. Чому в нас два вуха і лише один рот, пояснив стародавній філософ Епіктет: “Щоб ми слухали вдвічі більше, ніж говорили”. Як уже зазначалося, не слід бути занадто сором’язливим і весь час мовчати. Проте інша крайність теж небажана – бути говірким, постійно перебивати людей і втомлювати їх своєю балаканиною.

8. Голосно вимовляйте «ви» і впівголоса «я». Напевне, вам не подобається, коли хтось постійно говорить про себе і його мова переповнена займенником «я». Пильнуйте, щоб ваша поведінка не була схожою на таку як за змістом, так і за формою. Простежте, скільки разів у вашій мові зустрінеться «я», а скільки – «ви» або «ти». Обмежте вживання «я», натомість частіше вживайте «ви». Безперечно, ви користуватиметеся більшим авторитетом у товаристві.

Сукупність даних рекомендацій спрямовано на формування вмінь та навичок стосовно реалізації комунікативних здібностей у професійно-педагогічній діяльності вихователя закладу дошкільної освіти.

Виходячи з вищесказаного, навчити творчо користуватися мовою, оволодіти мистецтвом спілкування можна тільки в ході активної взаємодії всіх суб’єктів навчального процесу, тому під час занять повинні переважати інтерактивні форми навчання, спрямовані на розвиток комунікативних вмінь студентів.

ВИСНОВКИ

У магістерській роботі здійснено теоретичний аналіз досліджуваної проблеми, розроблено, науково обґрунтовано та експериментально перевірено систему роботи з формування комунікативної компетентності вихователів закладу дошкільної освіти в умовах фахової підготовки. Результати проведеного дослідження засвідчили розв'язання поставлених задач і дали підстави для формулювання таких висновків:

Аналіз психолого-педагогічної літератури дає підстави стверджувати, що в сучасна наука передбачає створення ступеневої системи підготовки педагогічних кадрів, розрахованих на задоволення потреб, інтересів студентів щодо власної самореалізації. Заклад вищої освіти будь-якого рівня акредитації покликаний забезпечити підготовку вихователя нової формації, здатного до творчої реалізації різноманітних освітніх програм, використання в професійній діяльності інноваційних технологій, готового до суб'єкт-суб'єктної взаємодії з вихованцями і формування активної, креативної, самодостатньої особистості. Виконанню цього завдання підпорядкована вся система підготовки фахівців дошкільного профілю.

У сучасних умовах конкурентоспроможним ресурсом діяльності вихователя є його професійна готовність до педагогічної діяльності, сучасний вихователь закладу дошкільної освіти покликаний виконувати такі професійні функції: оздоровчо-профілактичну, освітню, виховну, розвивальну, нормативну, просвітницьку, комунікативну, інформаційну, координувальну, функцію рефлексії, діагностико-прогностичну, планувальну, контролюючу, самовдосконалення.

Дослідженням узагальнено структуру педагогічної майстерності вихователя закладу дошкільної освіти, яка включає такі компоненти: гуманістичну спрямованість; професійні знання; педагогічні здібності; професійні вміння. Усі компоненти тісно взаємозв'язані. Практичну професійну

діяльність забезпечують уміння і навички, сформовані на основі педагогічних здібностей, передумовою яких є теоретико-практичні і методичні знання.

Проаналізувавши професійні вміння вихователя дітей дошкільного віку, на наш погляд, основними є уміння професійно-педагогічної взаємодії з вихованцями та іншими суб'єктами навчального процесу. Ці уміння й обумовлюють специфіку професійної діяльності вихователя закладу дошкільної освіти. Професійно-педагогічна взаємодія базується на сформованості у педагога комунікативної компетентності.

Вивчення впливу методів на процес формування комунікативної компетентності в майбутніх вихователів закладу дошкільної освіти засвідчило їх загальну ефективність. Серед вибраних нами методів, ефективними виявилися: ігри, практичні заняття, творчі вправи та завдання, розв'язування педагогічних задач. Доцільне поєднання різноманітних методів, зокрема інтерактивних – рольова гра, обговорення в малих групах, робота парами тощо сприяло кращому засвоєнню педагогічних знань, виробленню на їх основі професійних умінь, формуванню установки на самостійне і творче застосування в практичній діяльності. А головне – змінило позицію студента з пасивно-сприймаючого навчальну інформацію на активного учасника педагогічного процесу.

Вивчення рівня сформованості комунікативної компетентності у студентів коледжу свідчать про те, що її сформованість залежить від активності студентів на заняттях, педагогічного досвіду, а також від бажання розвивати та самовдосконалювати ці вміння.

Отже, запропоновані вправи та методичні рекомендації допоможуть студентам та вихователям-початківцям вдосконалювати комунікативні вміння в процесі педагогічної діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абдуллина О. А. *Общепедагогическая подготовка учителя в системе высшего педагогического образования* : учеб. пособ. Москва : Просвещение, 1984. 208 с.
2. Амонашвили Ш. А. *Личностно-гуманная основа педагогического процесса*. Минск : Университетское, 1990. 430 с.
3. Аркин Е. А. *Ребенок в дошкольные годы*. Москва : Просвещение, 1968. 430 с.
4. Базова програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» / наук. ред. та упоряд. О. Л. Кононко. Київ : Світич, 2008. 430 с.
5. Беленька Г. В. *Вихователь дітей дошкільного віку: становлення фахівця в умовах навчання* : монографія. Київ : Світич, 2006. 304 с.
6. Беленька Г. В. *Теоретико-методичні засади формування професійної компетентності вихователів дошкільних закладів в умовах ступеневої підготовки* : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.08. Київ, 2012. 42 с.
7. Богуш А. М., Григоренко Г. І. *Запрошуємо до розмови* : посіб. для роботи з дошкільниками. Київ : Освіта, 1997. 152 с.
8. Богуш А. М. *Методика навчання української мови в дошкільному закладі* : навч. посіб. Київ : Вища школа, 1993. 315 с.
9. Бондарук Л. В. *Проблема професійного мастерства учителя в истории отечественной и зарубежной педагогики* : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Санкт-Петербург, 1994. 16 с.
10. Войтко В. І. *Про психологічну культуру вчителя*. Київ : Знання. 1974. 114 с.
11. Гаврилюк С. *Професійна підготовка майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів до педагогічної творчості в контексті тенденцій розвитку сучасної дошкільної освіти. Психолого-педагогічні проблеми сільської школи*. 2013. Вип. 39. С. 308-313. URL: <http://dspace.udpu.org.ua:8080/jspui/handle/6789/1797>.

12. Гавриш Н. В. Болонські освітні ініціативи щодо професійної підготовки з дошкільної та початкової освіти. *Освіта Донбасу*. 2005. № 4 (111). С. 5-7.
13. Голота Н. М. Формування художніх і конструктивних умінь у майбутніх вихователів дошкільних закладів : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08. Київ, 2000. 215 с.
14. Державна національна програма «Освіта» («Україна XXI століття») : постанова Кабінету Міністрів України від 03.11.1993 р. № 896. Дата оновлення : 29.05.1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/896-93-п#Text>.
15. Долина О. Завдання естетичного виховання. *Дошкільне виховання*. 2000. № 7. С. 35-38.
16. Дошкольная педагогика : в 2 ч. / под ред. В. И. Логиновой, П. Г. Саморуковой. 2-е изд., испр. и доп. Москва : Просвещение, 1988. Ч. 2. 269 с.
17. Дяченко С. В. Проблеми підготовки вихователів до формування основ комп'ютерної грамотності старших дошкільників у контексті технологізаційної освітньої парадигми. *Наукові записки Ніжин. держ. ун-ту імені Миколи Гоголя. Психолого-педагогічні науки*. 2007. № 5. С. 21-24.
18. Жалюк С. Удосконалення педагогічної техніки. *Завуч*. 2013. № 23. С. 25.
19. Загородня Л. П., Тітаренко С. А. Педагогічна майстерність вихователя дошкільного закладу : навчальний посібник. 2-ге вид. Суми : Університетська книга, 2010. 319 с.
20. Загородня Л. П. Формування основ педагогічної техніки у майбутніх фахівців дошкільного виховання : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08. Київ, 2001. 20 с. URL: <http://avtoreferat.net/content/view/9950/16/>.
21. Збірник методик діагностики лідерських якостей курсантського, сержантського та офіцерського складу : методичний посібник / О. М. Кокун та ін. Кимів : НДЦ ГП ЗСУ, 2012. 433 с. URL: https://lib.iitta.gov.ua/11156/1/Діагностика%20лідер_якостей.pdf.
22. Зданевич Л. В. Теоретичні і методичні основи професійної підготовки

- майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів до роботи з дезадаптованими дітьми : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. Житомир, 2014. 44 с.
23. Калошин В., Гоменюк Д. Практичні поради вчителю щодо поліпшення педагогічної техніки. *Сучасна школа України*. 2013. № 10. С. 71-86. URL: <http://www.ipto.kiev.ua/files/vitannya/kaloshin/statti/29.pdf>.
24. Кан-Калик В. А. Учителю о педагогическом общении. Москва : Просвещение, 1987. 247 с.
25. Кан-Калик В. А., Никандров Н. Д. Педагогическое творчество : монографія. Москва : Педагогика, 1990. 144 с.
26. Коваленко О. Е., Лазарев М. І., Корольова Н. В. Формування у майбутніх інженерів-педагогів компетентності з проектування методик навчання електроенергетичних дисциплін : монографія. Харків : УПА, 2012. 204 с.
27. Козлова С. А., Куликова Т. А. Дошкольная педагогика. Москва : Академия, 2000. 416 с.
28. Коломинский Я. Л., Гутковская Е. Л., Панько Е. А. Основы профессионального самосовершенствования педагога дошкольного учреждения. Москва : Университетское, 2002. 307 с.
29. Концепція розвитку дошкільної освіти на 2010-2016 роки. URL: <http://dyvokray.org.ua/schodennik-zavidujuchoi/21-koncepcija-rozvitku-doshkilnoi-osviti-na-20102016-roki>.
30. Косенко Ю. Система професійної підготовки педагогічних кадрів дошкільної освіти в Україні з позиції історико-педагогічного дослідження. *Педагогічні науки*. Херсон : Видавництво ХДУ, 2009. Вип. 51. С. 17–22.
31. Кузь В. Г. Нова освітня парадигма – нові освітні технології. *Педагогіка і психологія*. 2011. № 2. С. 28-35.
32. Кузьмина Н. В. Очерки психологии труда учителя. Ленинград : Изд-во Ленингр. ун-та, 1967. 275 с.
33. Кузьмінський А. І., Омеляненко В. Л. Педагогіка у запитаннях і відповідях : навч. посіб. Київ : Знання, 2006. 311 с.

34. Кухарев Н. В. На пути к профессиональному совершенству. Москва : Просвещение, 1990. 120 с.
35. Кучерявий О. Г. Теоретичні і методичні основи організації професійного самовиховання майбутніх вихователів дошкільних закладів і вчителів початкових класів : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. Київ, 2002. 37 с. URL: <http://disser.com.ua/content/348320.html>.
36. Люблинская А. А., Кулачковская С. Е. Современный воспитатель. Какой он? Киев : Знание, 1981. 158 с.
37. Люріна Т. І. Підготовка керівників дошкільних навчальних закладів до управління інноваційно-педагогічною діяльністю. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету Педагогіка*. 2010. № 5. С. 7-14. URL: http://lib.mdpu.org.ua/nvsp/articles/2010/37_05.pdf.
38. Макрідіна Л. О. Формування у студентів педагогічних училищ творчого ставлення до професійної діяльності : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 1996. 25 с.
39. Маркова А. К. Психология труда учителя. Москва : Просвещение, 1993. 192 с.
40. Мащенко К. С. Фінансування дошкільних навчальних закладів: нормативно-правовий аспект. *Торгівля і ринок України*. 2010. URL: http://ea.donntu.org:8080/jspui/bitstream/123456789/24790/1/Статья_2.pdf.
41. Мешко Г. М. Вступ до педагогічної професії : навч. посіб. 2-е вид., стер. Київ : Альма-матер, 2012. 200 с. URL: http://pidruchniki.ws/16170701/pedagogika/vstup_do_pedagogichnoyi_profesiyi_-_meshko_gm.
42. Мижериков В. А., Ермоленко М. Н. Введение в педагогическую профессию : учеб. пособ. Москва : Педагогическое общество России, 1999. 288 с.
43. Мойсеюк Н. Є. Педагогіка : навч. посіб. 5-е вид., доп. і перероб. Київ, 2007. 656 с.
44. Мороз А. Г. Педагогическая техника и пути ее формирования. *Народное образование*. 1992. № 2. С. 34-36.

45. Мороз О. Г., Омеляненко В. Л. Перші кроки до майстерності: зовнішній вигляд учителя, основи мімічної і пантомімічної виразності. Київ : Знання України, 1992. 124 с.
46. Мороз-Рекотова Л. В. Формування професійно-комунікативної культури майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Бердянськ, 2020. 299 с.
47. Мындыкану В. М. Педагогическая техника и мастерство учителя. Кишинев : Штиинца, 1991. 196 с.
48. Національна рамка кваліфікацій : додаток до постанови Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 р. № 1341. Дата оновлення : 02.07.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-%D0%BF#Text>.
49. Общая и профессиональная педагогика : учеб. пособ. для студентов, обучающихся по специальности «Профессиональное обучение» : в 2 кн. / под ред. В. Д. Симоненко, М. В. Ретивых. Брянск : Изд-во Брянского государственного университета, 2003. Кн. 1. 174 с.
50. Освітньо-професійна програма «Дошкільна освіта» першого (бакалаврського рівня) зі спеціальності 012 Дошкільна освіта / упоряд. С. М. Курінна. Слов'янськ, 2019. 16 с.
51. Панько Е. А. Психология деятельности воспитателя детского сада. Минск : Вышэйша школа, 1986. 157 с.
52. Педагогика : учеб. пособ. / В. А. Сластенин и др. Москва : Школа-Пресс, 2000. 512 с.
53. Педагогическая энциклопедия : в 4 т. / глав. ред. И. А. Каиров, Ф. Н. Петров. Москва : Педагогика, 1965. Т. 2 : Ж-М. 912 с.
54. Педагогический поиск / сост. И. Н. Баженова. Москва : Педагогика, 1990. 180 с.
55. Педагогічна майстерність : підручник / І. А. Зязюн та ін. 2-ге вид. Київ : Вища школа, 2004. 422 с.
56. Педагогічний словник / за ред. М. Д. Ярмаченка. Київ : Педагогічна думка, 2001. 516 с.

57. Петренко С. А. Підготовка майбутніх вихователів до формування у дітей дошкільного віку основних рухових умінь і навичок : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ , 2007. 20 с.
58. Пихтіна Н. П. Основи педагогічної техніки : навчальний посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2013. 316 с. URL: http://www.cul.com.ua/preview/osn_ped_teh.pdf.
59. Підготовка вихователя до розвитку особистості дитини в дошкільному віці : монографія / Г. В. Беленька та ін. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. 310 с.
60. Підлипняк І. Підготовка майбутніх вихователів до логіко-математичного розвитку дітей у різновіковій групі. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини*. 2009. Вип. 2. С. 268-274. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znprudpu_2009_2_36.
61. Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка : навч. посіб. Київ : Академвидав, 2006. 456 с. URL: <http://ua.convdocs.org/docs/index-208778.html>.
62. Починок Є. А. Компетентність як фундаментальна професійна якість майбутнього вчителя початкових класів. *Імідж сучасного педагога*. 2012. № 7 (126). С. 41-43.
63. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII. Дата оновлення : 23.04.2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.
64. Про дошкільну освіту : Закон України від 11.07.2001 р. № 2628-III. Дата оновлення : 01.01.2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2628-14>.
65. Психология и педагогика : учеб. пособ. / В. М. Николаенко и др. Москва : ИНФРА-М; Новосибирск : НГАЭиУ, 2000. 175 с.
66. Психологія спілкування : навч. посіб. / за ред. Л. О. Савенкової. Київ : КНЕУ, 2015. 309 с.
67. Пшеврацька О. В. Психолого-педагогічні засади організації суспільного дошкільного виховання в працях С. Ф. Русової : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08. Київ, 2002. 23 с.
68. Реморенко К. Вихователь дитячого садка: життєві цінності та професійні

- орієнтації. *Дитячий садок*. 2005. № 8. С. 32-35.
69. Русова С. Ф. Вибрані твори. Київ : Освіта, 1996. 375 с.
70. Сайко Н. О. Професійно-педагогічна підготовка майбутніх вихователів до соціалізації дітей дошкільного віку : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2004. 19 с.
71. Самородова А. П. Развитие профессионально-педагогической культуры воспитателей дошкольных образовательных учреждений в условиях института повышения квалификации : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08. Тамбов, 2007. 23 с.
72. Семушина Л. Г. Исследование профессиональных функций воспитателя детского дошкольного учреждения : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Москва, 1979. 16 с.
73. Сисоєва С. О., Козак Л. В. Професійна підготовка майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів у педагогічному коледжі: особистісно-орієнтована технологія навчання природознавства : навчально-методичний посібник. Київ : Міленіум, 2006. 320 с.
74. Слостенин В. А. Формирование личности учителя советской школы в процессе профессиональной подготовки. Москва : Просвещение, 1976. 160 с.
75. Стандарт вищої освіти України за спеціальністю 012 «Дошкільна освіта» галузі знань 01 «Освіта/Педагогіка» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти. Київ, 2019. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2019/11/22/2019-11-22-012doshkilna-B.pdf>.
76. Станкин М. И. Профессиональные способности педагога: акмеология воспитания и обучения. Москва : МПСИ: Флинта, 1998. 386 с.
77. Танько Т. П. Психолого-педагогічні аспекти професійної діяльності майбутнього фахівця. *Освітній простір України*. 2018. Вип. 13. С. 126-132.
78. Тарасевич Н. Педагогическая техника учителя. *Педагогическая техника*. 2008. № 4. С. 60-79.
79. Тітаренко С. А. Професіограма вихователя, підготовленого до формування

- основних рухових умінь і навичок у дошкільників. *Вісник Глухівського держ. пед. у-ту. Педагогічні науки*. Глухів, 2008. Вип. 12. С. 88-93. URL: <http://bo0k.net/index.php?p=achapter&bid=6895&chapter=1>.
80. Трофаїла Н. Д. Сучасна професійна підготовка майбутніх вихователів у системі дошкільної освіти України. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2019. № 65, т. 1. С. 89-92. URL: http://pedagogy-journal.kpu.zp.ua/archive/2019/65/part_1/20.pdf.
81. Турчанинова Ю. И. Обучение технике общения как средство повышения готовности студентов педвуза к профессиональной деятельности : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Москва, 1988. 21 с.
82. Харківська А. І. Формування особистості вихователя дітей дошкільного віку – джерело розвитку особистості дитини. *Молодий вчений*. Херсон, 2017. № 10 (50). С. 569-572.
83. Харламов И. Ф. О педагогическом мастерстве, творчестве и новаторстве. *Педагогика*. 1992. № 7-8. С. 11-15.
84. Хозяинов Г. И. Педагогическое мастерство преподавателя : метод. пособ. Москва : Высшая школа, 1988. 168 с.
85. Хуторской А. Ключевые компетенции как компонент личностно-ориентированной парадигмы образования. *Народное образование*. 2003. № 2. С. 58-64.
86. Шанскова Т. І. Професійний розвиток педагогічних працівників закладів дошкільної освіти у процесі методичної роботи. *Педагогіка формування творчої особистості у вищих і загальноосвітніх школах*. Запоріжжя, 2020. Вип. 70, т. 4. С. 45-50.
87. Щербаков А. И. Психологические основы формирования личности советского учителя в системе высшего педагогического образования. Ленинград : Просвещение, 1967. 266 с.

Додаток А

Анкети

Анкета 1

Просимо Вас відмітити хрестиком ті варіанти закінчення, які найбільшою мірою відповідають цілі Вашого вибору ЗВО.

Відмічати можна не більше трьох варіантів.

«Я всупив (ла) до коледжу, щоб...»

1. ...оволодіти потрібною для нашої держави професією;
2. ...вчитися разом з друзями;
3. ...стати висококваліфікованим спеціалістом;
4. ...після закінчення коледжу мати добрий заробіток;
5. ...оволодіти професією, яка мене цікавить;
6. ...через любов до дітей;
7. ...вчитися в рідному місті, близько від дому;
8. ...отримати вищу освіту;
9. ...продовжити традиції своєї родини;
10. ...після закінчення коледжу отримати ту посаду, яка відповідає моїм можливостям;
11. ...не знаю, потрапив сюди випадково.
12. Ваш варіант відповіді _____

Анкета 2

Зробіть помітку на полях навпроти відповіді, яка збігається з Вашими планами. Якщо Ви затрудняєтесь вибрати однозначну відповідь, можете відмітити кілька пунктів. При цьому помітьте номером першим (1) відповідь, яка містить найважливіший для Вас фактор, номером два (2) – наступний по важливості і т.д.

Ким би Ви хотіли стати в майбутньому?

- а) ученим
- б) керівником великого колективу
- в) педагогічним працівником;
- г) громадським діячем
- д) мене цікавить лише практична робота
- е) байдуже ким, аби хорошим спеціалістом
- є) байдуже ким, аби корисною для суспільства людиною
- ж) байдуже ким, аби робота добре оплачувалася
- з) байдуже ким, аби робота була спокійною
- и) байдуже ким, аби робота була цікавою

Відзначте п'ять якостей, яким, на Вашу думку, повинна відповідати Ваша майбутня робота. Поставте при цьому номери, позначивши номером першим (1) відповідь, яка містить найважливішу для Вас якість, номером два (2) – наступну за важливістю і т.д.

Яким якостям повинна відповідати Ваша майбутня робота?

- а) робота має полягати в створенні нових цінностей, хочеться постійно бачити конкретні результати власних зусиль;
- б) робота повинна забезпечувати високий зарібок і добробут;
- в) робота має бути вищою мірою корисна для суспільства;
- г) робота повинна надавати можливість отримання різноманітних вражень і дозволяти вести життя, сповнене урізноманітнення, постійних змін;
- д) робота повинна надати можливість тісної співпраці з людьми;
- е) робота повинна забезпечувати високе становище в суспільстві;
- є) робота повинна дозволяти встановлення близьких товариських стосунків з людьми;
- ж) робота повинна викликати прагнення до постійного вдосконалення, розширення кругозору;
- з) робота повинна бути такою, на якій можна було б швидко просунути вгору по службі;
- и) робота повинна обов'язково бути пов'язаною з управлінням людьми;

i) робота має бути спокійною, не втомлювати ні розумово, ні фізично.

Анкета 3

Запрошуємо Вас взяти участь у здійснюваному нами дослідженні.

Опитування проводиться анонімно.

Зіставте наведені нижче судження з Вашими. Вони можуть повністю або частково збігатися з Вашими, а можуть бути протилежними. Крім того, Ви можете не знати, як до них поставитись, чи мати сумнів щодо їх істинності.

Просимо Вас поряд з кожним судженням відмітити, користуючись позначкою «+», одне з чотирьох можливих ставлень до нього: 1 – повністю згоден, 2 – згоден частково, 3 – зовсім не згоден, 4 – не знаю.

Я вчусь, оскільки				
1. У коледжі можна отримати знання й поглибити інтереси.				
2. Вища освіта необхідна для оволодіння професією, яка мене цікавить.				
3. З дипломом про вищу освіту легше влаштуватися в житті.				
4. Перебування в коледжі можна розглядати як час, необхідний для прийняття рішень стосовно того, як жити й що робити далі.				
5. Вища освіта забезпечить мені очікуване суспільне становище.				
6. У коледжі надається можливість для подальшого розвитку інтелекту і здібностей.				
7. Батьки роблять все можливе, щоб я отримав(ла) освіту.				
8. Знання та уміння, отримувані в коледжі, - гарна основа для активної участі в житті суспільства.				
9. Зараз багато молоді прагне отримати вищу освіту. Я не хочу бути гіршим за інших.				
10. У студентському колективі життя різноманітніше й більш цікаве, ніж в іншому.				
11. Вища освіта зміцнює почуття впевненості в собі.				
12. Вища освіта – основа для подальшої самоосвіти.				
13. Хочу гарантувати собі можливість отримати в майбутньому фізично неважку й приємну роботу.				
14. Люблю вчитися, пізнавати нове, отримую задоволення від розумової праці.				
15. Глибоке оволодіння знаннями й уміннями, які надаються у коледжі – громадський обов'язок студента.				

16. У студентські роки у спілкуванні з товаришами перевіряється правильність вчинків і поглядів.				
17. Вважаю вищу освіту необхідною основою самостійного життя.				
18. Вища освіта сприяє формуванню власних поглядів на навколишній світ.				
19. Вважаю обрану спеціальність перспективною.				
20. Навчання у коледжі дає ряд переваг порівняно з ровесниками, що працюють.				
21. У студентів завжди ширше коло спілкування, тут я зустрів цікавих людей.				
22. Не хочу відставати від друзів, втратити їх повагу.				
23. Хочу бути корисним громадянином держави.				
24. У мене виробилася звичка добровільно виконувати свої обов'язки.				
25. Люблю дітей і хочу працювати з ними.				
26. Мрію в майбутньому продовжити навчання.				
27. Вища освіта дає можливість отримати висококваліфіковану роботу.				
28. Лише в студентському колективі можна дізнатися, що таке справжня дружба.				
29. Хочу стати високоосвіченою й культурною людиною.				
30. Вчитися необхідно, інакше жити буде не цікаво.				
31. У студентському середовищі особливо розвинене почуття товариства.				
32. Хочу стати спеціалістом вищої кваліфікації.				
33. Хочу розширити свій кругозір, краще орієнтуватися в навколишній дійсності.				
34. Хочу стати повноцінним членом нашого суспільства.				
35. Не хочу завдавати неприємностей батькам.				
36. Хочу багато знати й уміти.				
37. Предмети, що викладаються нам, забезпечать добру професійну підготовку.				